

Al Liamm

TiR na nÓg

Du - Kerzu 2018

Tarzh : dailymail.co.uk (Nedeleg e New York, 1934)

www.alliamm.bzh

431

Nevez embannet gant Al Liamm

Bugale milliget ar baradoz kollet

Romant gant Erwan Evenou,
196 pajenn, 12€

Erwan Evenou

BUGALE MILLIGET AR BARADOZ KOLLET

Romant

Jerom Olivry

OZH SKLEUR AN NOZ

Moliac'h

Ouzh skleur an noz

Romant gant Jerom Olivry
260 pajenn, 14€

J. D. Salinger

An

di
wa
ll
er

er

segaleg

Troet gant Kristian Braz

Romant

An diwaller er segaleg

Romant gant J.D. Salinger,
troet gant Kristian Braz
264 pajenn, 14€

Kuzul ar Brezhoneg

Tachenn Volta 2 - I straed Ampère - 22300 Lannuon

TAOLENN

Al Liamm 431 , Du - Kerzu 2018

Nedeleg laouen ha bloavezh mat d'an holl !

BARZHONEGOÙ

Louzeier hud, louzoù ma zud , gant Yann GUILLAMOT	3
Peñse , gant Paskal TABUTEAU	7
Enez vihan , gant Fañch ar MORVRAN	9

DANEVELLOÙ

Merry Christmas Annaig ! , gant Dewi SIBERIL	11
Ur sac'hig te , gant Gael BRIAND	19
Begad avel ebet , gant MAI EWEN	31
Angélique Taleg hag ar blenier bus , gant Jil PENNEG	39

MARVAILH

Al labous e bigos aour , gant Loig KAMPION	48
---	----

SKRIVAGNERIEN

Fañch Peru, Plijout a ra din kontañ darvoudoù , gant Al Liamm & Brezhoweb	53
--	----

ISTOR SOKIAL AR BREZHONEG

1914-1918 : e brezhoneg... pa garont ! , gant Erwan HUPEL	59
---	----

STUDIADENN

Limerick , gant Malo BOUËSSEL du BOURG	67
---	----

HEKLEV SEVENADUREL

A-dreuz lenn	78
Petra nevez ?	86
Notennoù	97

www.alliamm.bzh

Embannet gant skoazell

centre national du
Livre

Al Liamm

Tîr na nOg

Rener

Tudual HUON

2, Straed Paul Gauguin

29000 KEMPER

Teñzorer

Herve HUON

Sekretour

Herve LATIMIER

27, bali Laenneg - 35000 ROAZHON

Kuzul-ren

Tudual Huon, Herve Huon,

Annaig Kervella, Herve Latimier,

Erwan Hupel, Malo Bouëssel du Bourg,

Riwal Huon

Burev

Jerom OLIVRY

Tachenn Volta 2 - 1 straed Ampère

22300 LANNUON

sekretourva@alliamm.bzh

**Kasit ho skridoù da
skridou@alliamm.bzh**

AL LIAMM Tir na nOg n° 431

Revue littéraire bimensuelle éditée par AL LIAMM, Date de parution : Décembre 2018, Dépôt légal : 4ème trimestre 2018

Directeur de publication : Tudual HUON, 2 rue Paul Gauguin 29000 Quimper, Secrétaire : Herve LATIMIER, 27 bd.

Laennec 35000 Rennes, Administration et abonnement : Espace Volta 2 - 1 rue Ampère - 22300 Lannion

sekretourva@alliamm.bzh

Imprimeur : Ouestélio 505 rue Julien de la Gravière Port de commerce CS 92901 - 29229 Brest CEDEX 2

Abonnement : normal 35€, étudiants/chômeurs 19€, étranger 40€, numérique 15€, prix au numéro 7€

C.P.A.P. 0421 G 88189

Louzeier hud, louzoù ma zud

Yann GUILLAMOT

Melionennoù¹ abaf, demdostik d'an draf,
Tommheoligoù² gwenn, stank ha dilent, hadet
[hed ar c'hlazenn,
Rozennoù-kamm³ o kuzhmuzat e-leizh, da amzer
[ar C'horaiz,
Bokedoù-laezh⁴ abred o heolika war bolc'hoù an
[hañv-nevez.

Roz-an-naer⁵ o ruziañ aour an edeier,
Aour-e-dal⁶ oc'h alaouriñ o zalareier.
Askol marc'h⁷, pabored o c'hebell glas-mouk,
Melenig⁸ mirn, alouberien eostad ar vederien.

-
- 1 *Viola odorata.*
2 *Bellis perennis.*
3 *Narcissus pseudonarcissus.*
4 *Primula vulgaris.*
5 *Papaver rhoeas.*
6 *Senecio jacobae.*
7 *Cirsium arvense.*
8 *Chrysanthemum segetum.*

Trevadennoù brulu⁹ roz-lintr, savet uhel,
O tispakañ lorc'h o c'hleierigoù :
Fleur flik-flao d'ar baotredigoù,
Bizegoù-hud d'ar merc'hedigoù.

Troell¹⁰, lastrezerien, en em weet en-dro d'ar
[garennoù uhel,
O kinnig prof gwenn-kann o c'haliroù.
Gwezvoud¹¹ troideller, bourevier al lañsennoù,
Gwedenner pourvezer ar pirc'hirin.

Iliawenn, izar-red¹², arouez ar garantez digemm,
[trebadus,
Oc'h eren feal betek ar marv.
Drezenn¹³, red ha red dre an ant,
Hep harzhal e tiskouez he dant !

Lann¹⁴ ha balan¹⁵ melen-kann
Ouzh skrinoù rust ar maen-greun
E digenvez kern ar run.
Er gwerimmier krin, sked ho kouleier, ur bam !

9 *Digitalis purpurea.*

10 *Calystegia sepium.*

11 *Lonicera periclymenum*

12 *Hereda helix.*

13 *Rubus fruticosus.*

14 *Ulex europaeus, Ulex Gallii.*

15 *Cytisus scoparius.*

Brugoù ruz¹⁶ o splannañ tor ar menez, dinaou ar
[c'hlan,

Preizh prizius d'ar gwenan.

Spernenn wenn¹⁷, dorioù an ifern,

Gwarez ouzh ar c'hurunoù, d'Hor Salver

[kurunenn drein.

Beuzid¹⁸, bodig beuz benniget,

Hon diwallit diouzh an drougavel, an drougverzh !

Kelenn¹⁹, gougelenn²⁰ bleiz ouzh an huzilh ;

Garlantez dispar an Nedeleg : gargel hag uhelvarr.

Louzeier hud, louzoù ma zud,

O talvezout yec'hed ha pare

N'emaoc'h nag a re na didalvez.

Diganeoc'h em eus bet da hêrezh

Kened, koantiz, braventez,

A laka ma buhez en dudi ha war evezh-holl ma

[faltazi.

Diwar ho skouer, evezhiant

Deiz-ha-deiz, a vloaz da vloaz, em eus desket

[skiant :

Gwir gelennoù a izelegezh, a galonegezh, a

16 *Erica cinerea, ciliaris.*

17 *Crataegus monogyna.*

18 *Buxus sempervirens.*

19 *Ilex aquifolium.*

20 *Ruscus aculeatus.*

[zalc'hegezh.

An nerzh ouzh ho puheziñ, digemm,
Ho peus c'hwezhet ennon.
Hag en deus kresket ennon, hag en deus va maget
Da daliñ diastal ouzh ar re mennet-dall
D'hon derc'hel dindan gazel-ge,
D'hor bazhyeviñ,
D'hor mouchañ,
D'hor simudiñ,
D'hon tagañ,
D'hor mougañ,
D'hor pistriañ,
D'hon diskilfiñ,
D'hon diouennañ,
D'hon douarañ ez-vev !

Ha padal, n'o doa ket meizet
– Paourkaezh berrboellien anezho ! –
E oa eus kement hini ac'hanomp un hadenn,
Un hadenn a zisujidigezh...

E korzegi Pennc'horz, da vare kala-goañv, e rageost 2017.

Peñse

Paskal TABUTEAU

Ma buhez zo he lestr arru diflach a-grenn
A'm laouenidigezh ne chom mui un elfenn
Ma c'halon 'zo he c'houc'h war ar sec'h gant an tre.
Ne yelo mui er maez, chom a ray ouzh ar c'hae.
Sourrad klouar, dudi, aezhenn domm ha koroll
Ned int ket padet pell, set int aet holl da goll.
Tra mui ne flouro ken lien gouelioù ma hunvre,
Aet eo ma ene henoazh da goad-peñse.
Kaset ha gwallgaset gant houlenn ar vuhez,
Ma ene, gant tonnoù ma zrubuilh peurenket
He lestrad soñjoù du, 'voe d'an aod didaolet.
Hag a-strev ganin 'mañ bremañ war an traezh
Preder, glac'har, soursi, c'hwitadennoù liessort
Taolet d'an aod a-zruilh pa 'm boa kollet an Nord
Ha pennataet a-drak 'vel mestr ul lestr-plezañs
O krediñ 'oa ganin bepred gweneg ar chañs !
Nemet, toull ma sakod, aet ar gweneg en dour.
Setu gopr ur vuhez renet dibalamour ;

Chom diwar an tevenn o sellout tro-ha-tro
Ouzh ar meurvor diharz, ouzh ma zra a-bempo(ù)
Aet an heol da guzh, me a yelo er mor
'Vit purat ma spered, glannaat ma ene lovr
Ha sevel em askre gant ma c'hwitadennoù
Kouc'h, stur, gwernioù, gouelioù da lestr ma
[rambreoù.
Hag ez in c'hoazh ur wech, ar wechig ziwezhañ,
Da ergerzhout morioù ma hunvreoù koshañ,
Kent din menel da vat ouzh kae yen ar Marv
Ha sellout ouzh ma lestr, ouzh an dour, tro-ha-tro.

Mesañloren.
22/09/13

Enez vihan

Fañch ar MORVRAN

*Halloween day, nobody's out
Wind in the trees, white is the road
No-one's out there, only some rain
but in the house the light is on*

Deiz kel-ar-goañv, den war ar maez
Avel 'barzh ar gwez, gwenn an hent
Un tamm glav zo oc'h ober
ha war elum emañ an ti

Sklak dor da oto war da lerc'h
emañ echu ar c'hozh amzer
Teid an hent soñjoù o tont
Defot gouzout chom peotramant mont

Rouez al lern 'barzh ar straejoù
dont da lavaret e pelec'h emañ
Va selloù oc'h en em ramas
Aze 'mañ tost enez vihan

Daoulagad serret adarre
Tamm kri 'bet ken war da dro
Noz en da benn dont a ra dit
mat da soñj deus paotr an avaloù

Kentañ gwelet eñ o tont
e zaoulagad zo trellet
kanañ, kanañ 'ra en e vod
ganedigezh e ene kozh

Gleb an amzer, deomp 'ta d'ar gêr
'lakit ket eñ sot ne ro ket peoc'h
E galon sioul, sklaset e zorn
Na tomm, na tomm eo e gaozioù

Deiz kel-ar-goañv, den war ar maez
Avel 'barzh ar gwez, gwenn an hent
Un tamm glav zo oc'h ober
ha war elum emañ an ti

06/04/95

Merry Christmas Annaig !

Dewi SIBERIL

Gouel an Hollsent a oa o tostaat, met brav a-walc'h e chome an amzer c'hoazh. Freskik e veze diouzh ar mintin avat. Lec'hiet brav e oa ti-feurm Sant-Alar, nepell diouzh ar chapelig. Durc'haet e oa d'ar sav-heol, gant se ne oa ket displijus labourat er porzh er c'houlz-mañ eus ar bloaz. Aze e oa Paul o faotañ koad gant e vouc'hal. Dao ! Dao ! An den yaouank ne zamante ket d'e boan rak dav a oa dezhañ sevel ur bern keuneud uhel-uhel evit tremen ar goañv digudenn. Nevez-gwilioudet e oa e wreg adarre, arabat e oa d'ar vamm pe d'ar c'hrouadur tapet anoued. Re a vugale a varve c'hoazh e-korf o mizioù kentañ. A-greiz-holl e chomas al labourer a-sav, sachet e evezh gant un dra bennak. Un den a oa o c'hwitellat war an hent bras en tu all d'ar park.

— Sell 'ta piv ?! Arru eo Job 'm eus aon, a lâras d'e roched.

Deuet e oa gantañ : ur pennadig war-lerc'h e tifoupe paotr al lizheroù war e varc'h-houarn, drant evel ur pint.

— 'Hanta Paol, 'kas koad d'an ti 'oc'h ? Dalit, amañ zo un telegram 'vidoc'h. Hennezh 'ta deus a-bell, sur !

Paul, e zaoulagad dispourbellet gantañ, a dapas krog er baperenn. N'eo ket bemdez e veze resevet kasadennoù evel-se. Lenn a reas anezhi ha sevel e fri raktal, dinet'het un tamm anezhañ.

— Keloioù deus Emil ar Merser ! Skrivo 'ra din peseurt mod 'teuy e wreg da gerc'hat o merc'h 'benn pemzektez ac'hann...

— Emil zo aet d'an Amerik da zebro bara kig, 'giz ma vez lâret ! Hervez kont n'a ket ken fall ar jeu eno neuze ?

— Pas 'vit ma breur-kaer bepred. Ur plas mat zo bet kavet gantañ : labourat a reont 'barzh an ospital gall 'barzh New York. Ar Vretoned zo brudet-mat, brav eo goût, se zo kaoz int bet tapet doc'htu gant ar seurezed hag a zo e penn an traoù eno.

— N'eus ket da glemm neuze ! Met krediñ 'ran eo bet start da Vari laoskel he merc'h war he lerc'h 'pad ur bloaz 'giz-se. Mat ho peus graet war he zro, sur, met memestra 'vez tener kalon ar mammoù pa vez kaoz deus o bugale... Ale, poent din mont a-raok. Keno 'wech all !

E-keit ma oa paotr al lizheroù o skeiñ war-du ar gêr dostañ e chomas Paul azezet war e bigos o soñjal en e vreur-kaer. Un artizan dornet-mat e oa Emile. Desket en doa e vicher asambles gant e dad, hag a oa bet sakrist e Plevin. Pa veze falc'het unan bennak gant an Ankoù e oa dezhañ da sevel al laouer. Met ar pezh a blijte da Emile dreist pep tra a oa an arrebeuri. Na brav e kave kinklañ anezhe gant e gizell. 'Pezh zo, paour e oa ar vro ha re nebeud a labour a veze evit ar c'houblad yaouank. Setu pa oa bet resevet ul lizher a-berzh ur genitervez aet en tu all d'ar mor bras ne oant ket chomet etre daou. « Amañ zo arc'hant ha kontant eo an Amerikaned da zegemer labourerien vat evel doc'h » a skrive-hi. Buan e oa bet graet ar paperioù er c'hoñsuldi amerikan en Naoned. Annaig ne oa nemet tri bloaz anezhi d'ar mare-se, gant se o doa kavet furoc'h lezel anezhi e ti-feurm Sant-Alar asambles gant he zad-paeron, he moereb hag he c'hendirvi.

*
* *

Pemzektez war-lerc'h e oa aet Paul gant e charabañ da gerc'hat e c'hoar-gaer e ti-gar Karaez. Pa oa bet diskennet an holl dud eus ar bagonioù e oa krog da soñjal he doa c'hwitet Marie war he zren. Klevout a reas neuze ur vouezh sklaer en e gichen :

— Opala Paul, o c'hortoz un bennaket oc'h ?

Chom a reas bamet ar paourkaezh den.

— C'hwi eo, Mari ? 'Mije ket anavet ac'hanoc'h 'vat !

Dilezet e oa bet ganti he c'hoef Fiselez ha gwisket un tok en e blas. Botoù lâr lufrus a oa ganti en he zreid hag ur vantell domm war he c'hein, seurt na veze ket gwelet gant peizantezed ar vro ! Ur wech arru e Sant-Alar e chomas mut ar vugale dirak "an itron", ha mont a reas Anna da goachañ a-dreñv ar gweleoù kloz. He moereb a rankas tapout krog en he dorn evit ma c'hallfe Marie briata he merc'h. Buan a-walc'h e oa bet lakaet tout an dud en o bleud memestra. Deuet e oa lod gant Marie, ha plijadur o doa bet ar re vihan o tañva anezhe e-keit ma oa o kontañ ar re vras en-dro d'an daol. Barbot e oa an divroadez yaouank ken e oa, ha dibunañ a rae he buhez er gêr vras e-keit ma veze fardet koan gante.

— Ret 'vije dac'h bezañ gwelet, a lâre-hi. E-barzh tout an tier 'z eus gouloù tredan, ha n'eo ket dav d'ar merc'hed kerc'hat dour er puñs. Nann 'vat, dont 'ra e-gunan betek ar gegin !

E-skeud taolenniñ New York e roe keloù dezhe eus o c'he-rent ha mignoned aet di ivez, rak komañs a rae ar Vretoned da vezañ niverus-mat eno. Stank e oa tud Kreiz Breizh o treuziñ ar mor : betek 15 den a guitae Gourin bep miz bremañ !

*
* *

Ur mizvezh kreñv e chomas Marie e Breizh. Kerkent ha resevet he faperioù gant Anna e kemeras ar vamm hag ar verc'h penn an hent war-du an Havr e-lec'h ma oa o batimant o c'hortoz anezhe. Ur mordreizher nevez-flamm e oa ar *Champlain*. Savet e oa bet e penn-kentañ ar bloavezhioù 1930 e chanterioù Sant-Nazer, hag ouzhpenn mil a dud a c'halle dont en e vourzh. Ar wech kentañ e oa da Anna mont war vor evel-just, ha dre chañs ne oa ket eñ gwall rust. Ul loch trede klas a oa bet feurmet gant he mamm, gant se e oant sioul a-walc'h o div daoust d'an trouz graet gant ar mekanikoù ha d'ar c'hwezh. Ne verne ket kalz da Anna e gwirionez : laouen e oa o vezañ gant he mamm en-dro, hag un avantur dispar e oa eviti. Plijadur he doa o c'haloupat e trepasoù al lestr, Marie nepell war he lerc'h, kuit na c'hoarvezfe tra pe dra d'he fennhêrez. Dek devezh e padas an treizh. Deiz an Nedeleg e oa p'en em gavas ar *Champlain* e bae New York abred diouzh ar mintin. A-boan ma veze gwelet delwenn ar frankiz oc'h astenn he dorn er vorenn. Gant ur vag vihan e voe degaset ar veajourien betek ur savadur bras par d'ur c'hastell war vord an dour. War Ellis Island e veze bodet an holl estrañjourien a felle dezhe lakaat o zreid e Stadoù-Unanet Amerika. Lesanvet e oa bet "Enez an daeroù" rak ouzhpenn un hunvre a oa bet torret aze abaoe ma oa bet digoret ar greizenn vras-se e 1892. An dud korbellel ne chome dezhe nemet dont war o c'hiz d'o bro. Marie a oa deuet a-benn eus an holl amprouennoù dija pa oa en em gavet eno gant he gwaz evit ar wech kentañ, setu dija ur bloaz e oa. Se zo kaoz ne oa ket re nec'het. He faperioù a oa mat c'hoazh, hag amerikaneg a-walc'h he doa desket a-benn neuze evit kompren ar pezh a veze lâret dezhi, koulz hag evit bezañ komprenet. Anna na ziskroge ket eus dorn he mamm. Morse n'he doa gwelet kement a dud. Stankoc'h e oa an engroez evit na veze da zeiz pardon meur an Tad Maner war blasenn Plevin ! Ha pebezh meskaj : paotred, merc'hed,

bugale, tud kozh ha tud yaouank, re wenn ha re zu zoken. Neblec'h ne gleve brezhoneg avat, ne oa nemet un todion yezhoù a bep seurt mesket ha divesket. Goude bezañ gortozet o zro pellik a-walc'h e rankas ar plac'hig tremen dirak un toullad klañvdiourezed. Sellet e voe outi a bep tu, penn-kil-ha-troad. Pegen bras e oa-hi ? Pegement a bouez a oa enni ? Daoust ha laou a oa en he fenn peotramant roudoù eus ur c'hleñved bennak na chome ket merket war he c'hroc'hen ? Ma oa abafet da gentañ e oa bet darbet dezhi gouelañ pa rankas diwiskañ dirak ur medesin, met ne gredas ket en ober kuit da zisplijout d'he mamm. Da greisteiz e voe frealzet a-drugarez d'ar verenn a voe servijet dezhi : daou damm bara gant un dra melen ha gwak etreze.

— Petra eo se, mamm ? a c'houlennas etre daou vegad.

— Ur sandwich gant fourmaj-laezh 'vez graet deus an dra-se, a respontas he mamm en ur c'hoarzhin rak chom a rae boemet he merc'h. Gwelet 'riet, Anna, amañ en Amerik ne vez ket debret nag evet ar memes traoù 'vel er gêr : n'eus na yod-kerc'h na krampouezh ! Met 'faota ket dac'h bezañ milzin, krogit 'barzh 'ta. Me zo sur 'kaviet mat ar boued amañ.

Hir e padas an enselladenn, met jentil a-walc'h e oa tud ar servij yec'hed, hag a-benn ar fin e voe kadarnaet *immigrant identification card* Anna ha siellet he faseporzh gant erer ruz ar Stad. Urzh he doa da vont tre en Amerik !

*

* *

Setu neuze ar plac'hig hag he mamm war an douar bras. Ne veze ket gwelet kalz a zouar e gwirionez rak goloet e oa straedoù New York gant un danvez glas-gris. Kirri-tan du e-leizh a oa o ruilhal warnañ, ha gwech ha gwech all e veze seurt trenioù bihan o kroaziañ anezhe. N'eo ket gant ar monedone

trouzus-se e voe souezhet Anna ar muiañ, met gant stumm ha ment an tier a bep tu d'an hent. Evel tourioù bras ken-ha-ken gant prenestrer diniver e oant o skeiñ war-du an oabl teñval. Kerzhout a rae ar bugelig en ur sellet ouzh an toulloù bihan sklêrijennet. « N'eo ket posupl memestra 'vije tud o chom aze en nec'h, a soñje-hi. Peseurt mod 'vije graet gante 'vit krapat ken uvel ? » He spered a glaske empentiñ an afer-se c'hoazh pa glevas he mamm o c'hervel un taksi. Marie a lezas ar blenier da gas o div valizenn e koufr an oto hag e zrailhas : « *To the French hospital, please !* ». E-keit ma 'z ae an taksi war-raok dre dreuz ar gêr vras e chome Anna tamolodet ouzh he mamm. Saouzanet e oa gant ar pezh a wele. Serr-noz a oa dija, hag ouzhpenn da gouleier ar stalioù e oa bet kinklet ar straedoù gant gwez sapin ha garlantez e-leizh. Ne oa dre holl nemet gouleier glas, ruz ha melen o lugerniñ e pep lec'h, ur skeudenn e oa da welet ! Ur wech an amzer e veze spurmantet un den drol gant ur pezh barv hir, ur vantell ruz ha gwenn war e gein. Seul daol e veze ur stropad bugale en-dro dezhañ.

— Piv eo an den-se, mamm ? a c'houlennas Anna.

— Tad-kozh an Nedeleg 'vez graet deusañ, a respontas Marie. Un den brudet eo en Amerik. Dont 'ra da brofañ traoù d'ar vugale a zo bet fur 'pad ar bloaz.

— Ar mabig Jezuz ne da ket betek amañ neuze ?

— Beo, met n'eo ket gantañ 'vez degaset ar profoù, setu tout...

*

* *

Ne oa ket diluziet an dra-se e spered ar plac'hig pa zegouezhas ar c'harr-tan dirak ur pikol savadur mein a oa skrivet ouzh e dalbenn gant lizherennoù bras « *Société Française de Bienfaisance* ». An ospital gall an hini e oa. Kalz a Frañsizien

a oa e New York abaoe an XIX^{vet} kantved. Ma oa koazhet o niver abalamour d'ar brezel bras e chome miliadoù anezhe koulskoude, ha muioc'h-mui a veze bep bloaz. Setu petra zo kaoz e oa bet savet un ospital nevez-flamm e 1929 e kornôg an 30^{vet} straed. Ouzhpenn tri c'hant a dud a c'halle bezañ degemeret war ar memes tro en daou savadur bras, daouzek estaj d'an eil hag eizh d'egile, hag a oa liammet gant trepasoù diavaez. Kalz a Vretoned o doa kavet labour eno, hag an darn vrasañ a veze lojet war ar plas. Kerzhout a reas Anna war-lerc'h he mamm e milendall al lojerizoù. A-benn ar fin en em gavas Marie dirak un nor goad ma oa bet staget ur skourr kelenn outi. Skeiñ a reas ouzh an nor. Un tamm brud a voe klevet er ranndi, trouz an alc'hwez o treiñ en e doull, ha setu Emile o tont war-wel war an treuzoù. Heñvel e oa he zad ouzh an eñvorenn a oa chomet bev e spered Anna : ur gwaz un tammig brasoc'h evit he mamm, rontig un tamm anezhañ, berr e vlev ha mousc'hoarzhus. Ur bouch a roas d'e wreg a-raok briata e verc'h en ur lâret :

— Pegen bras oc'h deuet bremañ Anna ! Paseet mat ho peaj ?

— Ya, ma zad, a respontas-hi en ur gilañ un tammig evit gwelet anezhañ gwelloc'h.

— Mat, dav 'vo dac'h konto din tout 'pezh 'peus gwelet e-bourzh ar vag ha peseurt mod eo tremenet an traoù 'baoe oc'h dilestret... Met hiziv 'mañ deiz an Nedeleg ha n'ho peus ket bet amzer da lidañ an dra-se 'vel faota, 'm eus aon. Deuit da welet, amañ zo un dra bennaket 'vidoc'h !

Tostaat a reas Emile ouzh un armel e foñs ar sal ha digeriñ an dorojoù anezhi. Chom a reas Anna bamet gant ar pezh a welas. E-barzh e oa bet lakaet ur garrigell vihan gant ur pezh merc'hodenn c'hlas, seurt n'he doa ket gwelet biskoazh. Ur gegin vihan gant asiedoù, kastelodennoù hag ur fer a oa c'hoazh asambles gant un toullad traoù all. O c'hoarzhin e oa

ar plac'hig gant ar blijadur pa lâras he zad dezhi, e wreg e-tal
e gichen : « Donemat dac'h 'ba New York ha *merry Christmas*
Annaig ! ».

Ur sac'hig te

Gael BRIAND

Plijout a ra din kerzhout war an traezh e-pad ar goañv. Klevout an avel o c'hwezhañ hag o klask tapout ac'hanon gant e zaouarn diwel. An nevezamzer 'oa bet lidet n'eus ket pell zo ha koulskoude e oa yen-ki an amzer. Un toullad tud tro-dro din nemetken 'oa o pourmen ivez, o redek evit lod, o c'hoari gant ur sarpant-nij evit lod all. Brav eo traezhenn ar Royo, amañ en Trevoù, el lec'h m'emaon o chom abaoe 20 vloaz bremañ. Bale er-maez 'oa unan eus ma flijadurioù kentañ. Dizoloiñ an endro, klevout kan an evned pe merzout buhez al loened dre vras. Din-me e oa ul louzoù a-enep an dispi. Glav a rae em c'horf bemdez, ne vern an amzer.

Ar beure-mañ e oan deuet abred a-walc'h. C'hoant am boa da sellet ouzh an heol o sevel. Siwazh e oa luget an amzer. Chomet 'oan memestra d'ober un droig. Ar mor 'oa o flokignat. Sioul an traoù. Ur c'hi a harzhas. N'on ket sur ken eus ar pezh 'oa ma hunvre met troc'het e oa bet gant ur yudadenn. Hir ha trouzus. Spontus. Ha p'eo bet echu ar wrifadenn-se e savas

unan all, kreñv ivez, evel ur wagenn vihanoc’h. Teir segondenn marteze met pa ’m eus sellet ouzh ar pezh a c’hoarveze e oa dija ur bern tud o redek betek ar mor.

Nepell diouzh an aod e oa un den e-barzh an dour. Ma... un den, ur c’horf kentoc’h ! A-drugarez d’e jiletenn-saveteiñ ruz e flode ar paotr. Ma soñj kentañ – mezha warnon – eo e oa ur sac’hig te. War-lerc’h on bet souezhet o welout daou bourmener o kouronkañ evit mont da gerc’hat ar stouv-se ha lakaat anezhañ war an traezh. Ha me ’oa chomet difiñv evel un evezhier. Mezha adarre ! An nebeud tud a oa tro-dro din ’oa o redek e pep lec’h : unan evit sikour ar re yaouank da vont er-maez eus an dour, lod all evit sachañ ar c’horf pell diouzh ar gwagennoù, tud all o tistreiñ eus o zi gant serviedennoù evit ar re galonek-se n’o doa ket tortet evit splujañ... 5 munut d’ar muiañ e padas. Ha me e-kreiz pep tra hep ober netra !

Buan-tre e verzjont ne oa ket marv ar paotr. Bev ne lavarfen ket met oc’h analañ ha dianalañ e oa memestra. A-benn ar fin em boa fiñvet me ivez. « Abaoe pegoulz e oa e-barzh an dour d’ho soñj ? Disliv eo e groc’hen. Penaos an diaoul e oa bet posupl dezhañ chom hep mervel en dour skornet e-giz-se ? » emezon hep gortoz respont ar re all. Gant ur bochad tud hon eus tennet e zilh, graet ur frot dezhañ, roet dezhañ dilhad sec’h. Tennet em boa ma mantell evit lakaat e gorf da dommañ. Unan all en deus pellgomzet d’ar SAMU. Buan a-walc’h em eus paket riv evel-just. An avel n’en doa ket c’hoant tamm ebet da sikour ac’hanomp ha war an traezh ne oa lec’h ebet evit en em ziwall ouzh e varrioù korc’hwezh. Plijout a ra din an avel, gwir eo, met gwisket !

Ur vaouez a ginnigas dougen anezhañ betek an davarn e penn all ar straed. Ar “burev” e oamp-ni boazet da vont di. Digoret ’oa bet an dorioù ha degemeret e voemp. Evajoù tomm a voe servijet deomp diouzhtu hep dale. An den beuzet pe dost ’oa o krenañ, dibosupl evitañ lavar grik ken skornet e

oa e vuzelloù. Anat ne oa ket eus ar vro. Eus pelec'h resis 'vefe diaes da c'houzout. « Un Arab bennak, » em boa soñjet. Ur repuad forzh penaos. Anat ivez.

Roet 'voe dezhañ ur pallenn bras. Patron an davarn 'oa souezhet o welout ac'hanon o skoazellañ un Arab hag evit lavaret ar wirionez e oan souezhet ivez. Sklaer eo em spered ar pezh en doa lavaret din an deiz-se : « Ha neuze Michel ? Mignon an estrañjourien out bremañ ? ». Chomet 'oan mut. Mez warnon ur wech ouzhpenn. Lañchennet mat e vezan pa 'm bez lonket ur bannac'h a re. Met n'on ket gouennelour memestra. Disfiz am bez outo... an Arabed. Setu tout ! Koulskoude em boa poan-galon goude-se : ar paourkaezh paotr-se tost marv n'en doa graet netra din.

Erfin ec'h erruas ar SAMU ha lakaet e voe ar paotr e-barzh un ambulañs. Ni 'oa bet laosket amañ hep gouzout na da belec'h e oa kaset na piv e oa. E-pad peurrest an devezh (ur Sadorn an hini 'oa) 'oamp chomet en davarn evit kaozeal eus se. Petra 'oa oc'h ober e-kreiz ar mor ? Kazetennerien o doa klevet an istor ha lod o doa klasket rastellat titouroù diganeomp. Met den ne oa bet gouest da respont dezho. Un tasmant e oa ar paotr-se. Difluket a neblec'h.

*

* *

Dihunet abred e oan d'ar Sul. Evel ma mignoned war o leve ne blije ket ken din chom betek re e-barzh ma gwele. Traoù am boa d'ober. Ur vuhez da vevañ. Bep beure e prenen bara hag ar gazetenn. War-lerc'h e vezen er “burev” evit lenn anezhi penn-da-benn.

N'on ket bet boazet da veajiñ kalz em buhez met a-drugarez d'ar gazetenn e c'hallan ober un tammig. Kregiñ a ran gant ar pajennoù etrebroadel. N'eo ket dreistordinal alies abalamour

m'eo lezirek ar gazetennerien. Ne lennont nemet e galleg ha heuliañ a reont primskridoù an *Agence France Presse*. War ar rouedad pe kazetennoù barrekoc'h e c'haller lenn traoù resisoc'h ha dreist-holl reishoc'h. Koulskoude e plij ar pajennoù-se din. Gallout a ran keñveriañ war-lerc'h gant ar pezh zo skrivet war *Reuters* pe *Al-Jazeera*. Kelenner war ar saozneg e Lannuon on bet e-pad bloavezhioù. Pleustrek eo evit kaout titouroù eus ar bed a-bezh. Ma... e gwirionez eo ar memes afer bemdez : brezel e bed an Arabed pe ar re Zu, kudennoù politikel pe ekonomikel en Europa, diktatouriezh e Bro-Sina, e Bro-Rusia... Renket mat pep tra !

Mall 'oa warnon lenn ar gazetenn ar beure-se evit gouzout petra 'oa c'hoarvezet gant an den hor boa tennet diouzh ar mor bras en dec'hent. Setu perak e krogis gant ar pajennoù lec'hel. Netra. Me 'soñje din e vefe bet ul linenn pe ziv evit displegañ. War-lerc'h e soñjis e oa normal. Evit e surentez ma oa ur repuad evit gwir. Marteze ne ouie ket ar polis piv 'oa kennebeut.

Dipitet 'oan bet o chom hep respont ebet. Ur wech paeet ma banne kafe ez is betek ar porzh da gavellañ. O paouez erruout e oan ha gouzout a ris kerkent e oa un dra a-dreuz. Ma bag a vez tre e-kichen hini ma mignon Christian. Labourat a ra e Roazhon ha distreiñ a ra d'ar gêr bep dibenn-sizhun. Digwener en doa pellgomzet din evit lavaret ne vije ket gwelet abalamour ma oa re a labour gantañ. Perak an diaoul ne oa ket mui e vag e-kichen ma hini neuze ?

Diouzhtu em boa komprenet. Ar repuad-se – sur e oan bremañ – ne oa ket bet taolet eus ur vag bennak. Kouezhet ne lavaran ket. Moarvat en doa klasket tizhout Bro-Saoz e-unan. Met mont war ar mor n'eo ket un dra aes. Treuziñ Mor Breizh zo gwashoc'h hep skiant-prenet. Pell zo, pa oan c'hoazh gant ma mignonez, em boa graet ar veaj. Ra vo benniget an amzer-se. Karantez ma buhez. Ganti en em santen bev bemdez. Abaoe... An dreizhadenn-se 'oa bet dispar. Hag ur gwir vartolod e oan-

me. Ganet war ur vag pe dost. Gant ma zad-kozh e oan bet savet ha bep sizhun adalek ma 6^{vet} bloaz e vezen kaset evit sikour anezhañ da granketa. Pa oan krennard em boa prenet ma bag din-me evit mont gant mignoned – ha mignonezed dreist-holl – da zizoloñ ar vro. Klask fret ! Pegeit amzer am eus tremenet war ar mor ? Desket em boa merdeñ. N'on ket sur e oa gouest hor repud d'ober kemend-all. Ur c'heflusker n'eo ket a-walc'h. Ret eo kompren ar mor hag an tizh-mor, ar reier kuzhet er mor, an avel ivez. Ha dreist-holl etre Kernev-Veur ha Breizh eo ret gouzout penaos ober evit treuziñ an hent dañjerus-se e-touesk bagoù brasoc'h eget balumed !

*
* *

Goude ur pred em zi e tivizis mont d'ober ur valeadenn e Lannuon. Fri-kurius ac'hanon em boa c'hoant da gompren resisoc'h petra 'oa c'hoarvezet gantañ. Perak 'ta ? Ne c'hallan ket gouzout. Mezh 'oa warnon marteze. Ezhomm am boa da c'houzout ha yac'h 'oa ha setu tout. 'Pezh a c'hoarvezje war-lerc'h ne vije ket mui ma afer ha sioulloc'h e vije ma c'houstiañs.

A-drugarez da'm mignoned en ospital 'oa bet posupl gouzout pelec'h resis 'oa bet degemeret ar paotr. E ospital Lannuon evel-just. Ne voen ket pell o kavout hor repud ken bihan eo ar bed e Bro-Dreger. Met dibosupl e voe gwelet anezhañ. Gellout a ris kaout e anv digant ur glañvdiourez ne anavezen ket a-raok. Oc'h evañ he banne kafe dirak ar bratell e oa-hi ha sevel a ris ma goulenn outi. Ma mignonez nevez a zisplegas din e oa un Turk a-benn ar fin. Orhan a veze graet anezhañ, ganet e Diyarbakir e Reter Turkia. « Ur C'hurd neuze ? » em boa goulennet. War a seblant ne oa ket sklaer an diforc'h evit ar glañvdiourez. Kroget em eus war-lerc'h da gontañ ar pezh

em boa lennet war a bep seurt kelaouennoù : « Diyarbakir pe Amed zo kêrbenn ar Gurded. Kalz a Gurded o deus kuitaet o bro peogwir eo deuet da vezañ re zañjerus ar vuhez gant prezidant ar stad turk. Lod abalamour m'o deus kemeret perzh e dilennadegoù (evit ar strollad fall !), lod all abalamour ma oant o vevañ e-barzh ur c'harter a vote eus an tu fall hervez ar prezidant. Distrujet zo bet karterioù a-bezh eus Diyarbakir ». Netra da welout gant repuidi ac'halese pe eus Siria pe Irak, skarzhet gant sponterien Daech. Ma... islamourien zo forzh pegement e Turkia em eus soñjet da c'houde. Trugarekaat a ris ar plac'h ha distreiñ e-barzh an ospital.

Lec'hioù digor eo an ospitalioù. Oc'h heuliañ an trepasioù e oan hag o klask sellout mod pe vod piv 'oa e-barzh ar c'hambroù. Un estrañjour a c'hellfe bezañ lakaet ne vern e pe servij e gwirionez. Ma oa Orhan eus Turkia ne chomfe ket en Europa forzh penaos ! Hervez ar gouarnamant amañ eo e vro ul lec'h sur. Emglevioù a oa. Ne vern ar brezel : n'en doa chañs ebet da chom amañ. An dra-se am boa desket gant ar gevredigezh savet e Tregastell evit degemer repuidi : hep skoazell eo dibosupl mirout an estrañjourien. Un trakt skrivet ganto em boa lennet.

Morse n'em eus komprenet spered ar gouarnamantoù e-keñver ar repuidi. Marteze ez on re sot evit seurt prederi met penaos stourm a-enep tud n'o deus netra da goll ? Koulskoude n'on ket a-du gant ar re a lavar « eo ar bed evit an holl ». Gant se e talvez ivez e vez an douristed o tont eus lec'h all evel er gêr amañ e Breizh ? Arc'hant zo ganto, aze emañ diforc'h ! N'o deus ket ar gwir da brenañ pep tra ha dreist-holl ober o lezenn du-mañ kennebeut. Din-me e oa memes tra evit ar repuidi ! Kompren a ran a-walc'h int paour met n'o deus ket ar gwir da zegas ganto o hengounioù nag o brezelioù. Plijout a rafe din e chomfe ar repuidi en o bro evit bezañ onest met n'on ket sot ha gouzout a ran mat eo dibosupl evit ur bern anezho.

Ha penaos mont a-enep red an dour ? Ur c'hastell-traezh eo Europa. Neuze petra ober ? Degemer an dud, ya, met doujañs a c'houlennan ! Aon am boa e gwirionez rak dibosupl eo meskañ an dour hag an eoul.

« Ul lanv du » am boa lennet ur wech e-barzh ur gazetenn. Ankenius e oa ton ar pennad. Abaoe pell em boa soñjet e oa bet erlec'hiet hor sevenadur deomp-ni Breizhiz. Met e gwirionez e teue ar gourdrouz-se eus Pariz kentoc'h ! E Lannuon em boa gwelet un Arab o teskiñ brezhoneg zoken. Ha me ne oan ket gouest d'ober ur frazenn e yezh ma mamm. Neuze piv eo ar Breizhad ? Diaes eo din ober ma soñj da vat gant seurt mennozhioù disheñvel em fenn. Ma bro eo Breizh met a-wechoù ne c'hallan ket lavaret petra eo an diforc'h etre ur Saoz ha me. Mignoned saoz am eus ha tost-tre eo hon doare da vevañ. Ar memes stalioù zo en hor broioù, memes produioù zoken. Met ganto eo aes. Gant an Arabed – pe an Durked pe ar Gurded – e vez kudennoù a bep seurt. E Lannuon ivez. Koulskoude ne weler ket kement a *dud evel-se* e kreiz-kêr ! Ha kudennoù a vez memestra...

E-kreiz seurt hunvreoù e oan pa santis un den o voutañ ac'hanon ha me o kouezhañ war al leur. Ur skeud a welis o redek betek ar privezioù. War e lerc'h ez is evit langajañ ar paotr e pijama met pa erruis e-barzh... den ! C'hwezh fall 'oa met netra o fiñval. Erfin e klevis un trouzig. Er foñs e oa ur paotr, tamolodet en ur c'horn : Orhan ! E zaoulagad a ziskoueze din en doa aon bras. « *Help me*, » a lavaras din. Netra ouzhpenn. En trepasioù e veze klevet trouz. Tud o redek. Sur a-walc'h e oa ar vedisined o klask war e lerc'h. N'ouzon ket na perak na penaos met reiñ a ris ma mantell dezhañ ur wech ouzhpenn. Teurel a ris ur sell er-maez ha tapout a ris e vrec'h a-raok mont kuit. Diskenn a rejomp – buan a-walc'h – an diri betek ar parklec'h. Sioul 'oa an degemerva. Saludiñ a ris ar plac'h eno met o pellgomz 'oa ha ne verzas ket ac'hanon

moarvat. Kerzhet a rejomp goustadik evit chom hep sachañ evezh an dud warnomp. Ur wech er c'harr-tan e kemeris amzer da alaniñ ha dizalaniñ ken berr e oa warnon. Ha tan dezhi ! Pelec'h em boa sanket ma fri !

*

* *

Erruet er gêr e serris ar stalafioù evit chom kuzhet. Orhan 'oa o vousec'hoarzhin. « *Thank you, thank you,* » a lavare gant ur pouez-mouezh kreñv. An heol yen 'oa uhel en oabl met en deñvalijenn 'oamp em zi. Aon am boa da vezañ paket ha mall 'oa warnon reiñ d'ar repuad-se e frankiz bremañ. Ne oan ket sioul ken. Ha soñjet em boa en abardaez-se e oa ar memes tra evit Orhan moarvat. En ur saozneg kamm e krogjomp da eskemm. Eus Calais e oa deuet. Eus Turkia e oa a-orin ha gouzout a rae mat ne c'helle ket chom e Frañs. E kampoù Calais e veze an dud o c'hortoz bezañ adkaset er vro gentañ o doa bet lakaet o zroad en Europa. E Bro-C'hres evit Orhan met den n'en doa kemeret e identelezh eno. Neuze e vije kaset betek Hungaria moarvat. Hag adkaset en e vro hep mar. Neuze e savis ur goulenn 'oa chomet em spered : « Kurd pe Turk oc'h a-benn ar fin ? ». N'ouzon ket perak e oa pouezus din, met c'hoant em boa gouzout. E vamm 'oa deus Turkia, un arzourez. Hag e dad ur C'hurd. A-raok, pa oa bugel, e veze e dad o fardañ bravigoù e Mardin, e-tal plaenennoù Siria. Met dilojet o doa abalamour ma oa deuet re zañjerus evito. Ne blije ket d'an arme na d'ar polis ar re 'oa stourmerien bolitikel anezho. E gerent o doa choazet an hent-se koulskoude. E-pad bloavezhioù o doa bevet un tammig e pep lec'h hep lojamant resis nag ur gwenneg dreist-holl. Nepell Diyarbakir o doa adsavet o buhez ha bevet mat a-walc'h. Desavet e oa bet gant karantez ha chañs en doa bet da heuliañ studioù.

N'emañ ket pell Breizh eus Bro-Saoz ha gant ur vag en doa c'hoant da dizhout an tu all. Re a dud 'oa e hanternoz Frañs ha dreist-holl re a boliserien neuze en doa divizet klask tec'hout dre an aod amañ. Ul liamm mignoniezh en doa gant mirour ar *British Museum* e Londrez. Ul liamm dre skrid, ur chañs bras evitañ peogwir e oa prest e vignon da sikour anezhañ da gaout ul labour er mirdi. Un digarez evit kenderc'hel e studioù en ur skol-veur bennak ivez. War studi an evned evit bezañ resis. Sot ganto 'oa Orhan ha gant ar vuhez tro-dro dezhañ dre vras. Pa oa deuet em zi en doa gwelet ur gevidenn o tremen. Tev a-walc'h ha heugus. Tapet en doa anezhi e palv e zorn ha sellet ouzh al loen. Pa 'm boa gwelet an dra-se em eus soñjet 'oa dibosupl dezhañ ober drouk d'unan bennak. Ha siouloc'h ma spered. Sachet 'oa bet Orhan ivez gant Breizh ha Bro-Dreger abalamour da virva ar Jentilez. Ar perokeded-mor a gave dreistordinal.

Kozh kaozioù a veze klevet a-wechoù. Lod a lavare e veze tud o c'hounit arc'hant diwar goust ar repuidi en ur gas anezho gant bagoù bale betek Bro-Saoz. Me n'em boa ket ezhomm arc'hant. Diskouez ne oan ket un den digalon ne lavaran ket... Neuze, goude ur pennadig e kinnigis dezhañ kas anezhañ gant ma bag din-me. Ma felle dezhañ reiñ din anv e vignon e klaskfen pellgomz dezhañ evit prientiñ an traoù. Ma vije kontet se da'm mignoned e vijent souezhet-mik. Gouzout a ouzon a-walc'h on gwelet evel un den aonik ha gouennelour a-wechoù. Met an Orhan-se 'oa disheñvel. Eveldon e plije dezhañ an endro, an evned. Abaoe bloavezhioù em boa merzet e oa nebeutoc'h a evned em liorz. An deiz war-lerc'h e tebrjomp hon dijuni er-maez. Yen 'oa an amzer c'hoazh met un heol brav a domme hor c'hroc'hen. Chomet e oamp mut e-pad ur mare evit selaou an endro tro-dro deomp ha diskouez a reas din un neizh. Em liorz din-me ! Unan n'em boa ket remerket c'hoazh !

E-pad tri devezh em boa prientet pep tra evit ar veaj. Didrouz. Ar boued, ar c'hartennoù-mor, ar jilettennoù ivez. Kontet em boa da Orhan ar skeudenn am boa bet dioutañ an deiz e oa bet divoret : ur sac'hig te o flodiñ. Gant ur c'hoarzhadenn – fent 'oa gantañ memestra rak n'on ket sur em bije mousc'hoarzhed ma vije bet lavaret se diwar ma fenn – en doa kontet din an hent en doa graet adalek ar mare ma oa loc'het nepell diouzh Diyarbakir. Kelenner er skol-veur 'oa Orhan met gant mennozhioù politikel eus an tu-kleiz evel e gerent. Tamallet e oa bet bezañ ezel eus ar PKK neuze 'oa bet toullbac'het. Da c'houde e oa bet foeltret e di. E vignonez he doa bet aon hag aet 'oa kuit da di he zud en-dro. Neuze en doa divizet kuitaat ar vro. Met hep aotre ne oa ket tu dezhañ da dapout ur c'harr-nij. Neuze en doa treuzet Europa a-bezh war-droad. Dre strizh-mor ar Bosfor e oa tremenet. E Bro-C'hres en doa treuzet an harzoù hep aotre ha kerzhet en doa dre ar Balkanioù. E Hungaria e oa bet skoet gant tud ha parket en ur c'hamp. Aet 'oa kuit ur sizhun war-lerc'h... hep netra ken ! Frankiz 'oa bet roet dezhañ a-drugarez da n'ouzon ket piv met laeret e oa bet gant an archerien. Gant tud eus Siria en doa kendalc'het an hent betek Bro-Alamagn. « N'em boa ket nerzh evit adkregiñ pep tra, » en doa chuchuet gant un difronk mouget en e vouezh.

Keñveriet em boa gant ma buhez din-me. Dre ar mediaoù e ouien ur bern traoù met eñ en doa foetet bro. Diouzhtu e soñjis ne oa ket touristelezh e veaj hag ur wech ouzhpenn e savas mezh din. Met Orhan 'oa o vousec'hoarzhin adarre. Mall 'oa warnañ lestrañ bremañ. « Ganit e vo aesoc'h ha marteze em bo tu da welout laboused mor ! » emezañ.

« Morskouled ! » emezañ war ar pont. N'hor boa gwelet

peroked-mor ebet siwazh met ne oa ket souezhet Orhan. « Un evnig bep bloaz o deus nemetken. Ouzhpenn-se eo tommoc'h-tommañ an amzer amañ, me 'gred. Da lavaret eo ez eus nebeutoc'h a besked. Nijal a reont pelloc'h evit klask o boued neuze eo aesoc'h dezho chom pe mont en hanternoz, e Bro-Skos pe en Island da skouer. » Orhan a ouie muioc'h a draoù war al laboused breizhat egedon. Pa 'm boa lavaret se dezhañ en doa reizhet : « N'o deus al loened Stad ebet. Tiriadoù nemetken ».

Na pegen plijus e oa bet an dreizhadenn gantañ ! Ur c'henveajer fentus ha speredek e oa. Komzet hor boa eus e vro orin, eus al loened 'oa o studial eno. E saozneg dreist-holl hag a-wechoù gant gerioù galleg. Trist e voen o welout an aod ha goulenn a ris digantañ ha n'en doa ket c'hoant da genderc'hel betek ar Stadoù-Unanet ! Erru 'oamp erfin, ha kimiadiñ a rejomp war un draezhenn-vili e Kernev-Veur.

*

* *

Un nebeud devezhioù war-lerc'h e oan distro er gêr. Bizitet' oan bet gant an archerien abalamour ma oan bet gwelet gant Orhan war kameraioù an ospital. Tremenet e oant e-pad hor beaj, neuze e oant sur em boa sikouret anezhañ. Gevier em boa kontet dezho. Ne ouien ket e oa dibaper Orhan. Din-me e oa un estrañjour evel ar re all. Sikouret em boa anezhañ da adkavout roud e familh e Pariz ha kaset anezhañ a-hont. An archerien ne oant ket sot : ma c'harr-tan 'oa chomet amañ e-pad ma zreuzadenn neuze 'oa anat 'oan o lavaret forzh petra. Gourdrouzet 'oan bet ganto. Ur c'hastiz am boa bet memestra abalamour m'eo difennet sikour an dud-se. Met n'o deus ket soñjet e oan gouest da dreuziñ Mor Breizh. Ouzhpenn-se e oa bet graet un enklask war ma fenn er Royo hag an holl dud a

ouie mat 'oan gouennelour pe dost. Na diaes eo en em zizober diouzh ur brud ! E-pad ur prantad e voen direnket gant an archerien met skuizh e teujont da vezañ abalamour m'em boa adkroget gant ma buhez sioulrik ha pemdeziek. Ur vuhez torr-penn a-walc'h hervezo. Korf-marv ebet ne oa bet diskoachet neuze o doa paouezet da evezhiañ ac'hanon. Ha repuidi all 'oa deuet dibaoc !

*
* *

Ar beure-mañ em eus resevet ul lizher. E saozneg eo skrivet. Orhan en doa adkavet e vignon. Diaes 'oa bet dezhañ e penn-kentañ met kengred en doa kavet eno ivez. A-benn ar fin 'oa bet kavet dezhañ ul labour darn-amzer. Barrek eo gant al loened, neuze 'oa ar mirdi en sell da virout anezhañ. Er golo-lizher zo bet ouzhpennet ur sac'hig te. Eus Kurdistan evel-just. Displegañ a ra Orhan penaos evañ an te-se. Tomm-tre gant sukr e foñs an tas. « Bemdez e vez evet te du-mañ, » en deus skrivet din evit echuiñ e lizher. E Kurdistan pe e Bro-Saoz ? Ne ouian ket resis petra 'oa en e soñj.

Michel on c'hoazh. Er "burev" emeon o tremen ma amzer vak ha plijout a ra din kerzhout war an traezh. Evit ar bedig bed tro-dro din n'eus netra cheñchet. Met evidon-me eo disheñvel : lorc'h zo ennon. Ur mousc'hoarzh ledan em fenn. Heol em c'horf. Eus bro Orhan marteze ?

Begad avel ebet

MAI-EWEN

Hir an alez a gas davedoc’h. E-ser kantreal e treuz ar gourliorzh melloù gwez kozh dezhi, memor lorc’hus amzer an dudjentil.

Ha setu ar savadur e-lec’h ma c’houzañvit pouez ho kozhni.

Heuliañ ’ran an trepas strizh, ken teñval gant e zorioù serret war kambroù ar glañvourien. Met trumm bremañ e flistr ur bannad sklaerder war ar sal-saloñs. Aze emaoç’h, azezet sioul ouzh an daol goloet a dasadoù kafed hag a westell. Mare merenn-vihan. Evañ ha debriñ ’ra pep hini en un didrouz relijiel, a-boan trubuilhet gant randon ar skinwel ha tint al listri.

Gwelet ’ran ac’hanoc’h, trolinenn grommet, fasig moan dindan ho plev gwenn troc’het berr. Gwelet ’peus ac’hanon ivez hag e heuilh ho sell souezhet ma c’herzh lent. Krenañ

'ran. Pep devezh a vez heñvel ha pep devezh a vez disheñvel. Daoust hag e vo lâret ganeoc'h : « N'emaoc'h ket deuet 'a ziboa pell zo ! ». Marteze e chomoc'h d'am sellet hep ober van d'am anavezout ha marteze e lâroc'h : « Piv oc'h-c'hwi ? » hag e santin neuze an dour o c'hlebiañ ma daoulagad ha ma c'halon wasket o vont bihan-bihanik em c'hreiz. Met ! Nompas ! Ar wech-mañ ne vin ket kaset da neuial hep fin e glud al limboù ! E-pad ma pohan d'ho tal evel ma rafe ur vamm d'he merc'hig, e valbouzit : « O ! Deuet emaoc'h d'am c'haout ! Pebezh levenez ! ». Disammet, e vousec'hoarzhan d'ho mousc'hoarzh, mat an traoù, fiskal an traoù, n'eus ket tu da glemmichal !

Ken start distagañ ho pouez deus ar gador ! Ha koulskoude, ken skañv ho korf, ken tanav ho prec'h dindan ma brec'h, ken dizingal ho kerzh !

— Da belec'h ez eomp 'ta ?

— Betek ho kambr. Trañkiloc'h 'vo deomp.

— N'ouzon ket ba' pelec'h emañ.

— Me 'oar-me. Setu ho kambr. Hoc'h anv zo skrivet war an nor.

Sellet 'rit ouzh an arrebeuri, ar skeudennoù, ar blantenn-orkide, an taolennnoù, ha dreist-holl ouzh ho kwele.

— Ma gwele an hini eo ? Brav anezhañ.

— Ha me 'lâr, ya ! Hag aozet dispar ! Ganeoc'h eo bet aozet ho kwele ? Aozet anezhañ en un doare a-feson e giz 'tav.

— Kudenn ebet. Digourdi 'choman c'hoazh. Ezhomm den ebet evit aozañ ma gwele.

E-pad ma azezit er gador-vrec'h, e lakaan ar rideoz gwenn da riklañ evit kemer sklêrijenn an deiz.

Sellet 'ra ho kambr ouzh un takad deus ar gourliorz hag a-vare-da-vare e vez dedennet ho lagad gant ar gwez bras. Ur wezenn-gistin ? Ur wezenn-derv ? Ken uhel ar wezenn-se ! Diaes da c'hoût petra eo, chom 'ra an arvar-se d'ho tregasiñ. Klask 'ran frealziñ hoc'h anken : « Setu ar goañv, n'eus delienn ebet mui er gwez ». Met chom 'rit nec'het betek ma krogan da breg' deus an nevezamzer a zo o tont hepdale gant e vroñsoù hag e vleunioù a-vil-vern. « Hag e teuio bokidi roz ha ruz er melloù gwez-rodo ha kamelia dirak ho prenestr da lakaat livioù splann e moger deñval ar gwez-siprez. Ul lodig a zevezhioù c'hoazh hag e weloc'h an nevezamzer. »

Souezhet-mik e troit ho penn davedon :

- N'eus ket avel !
- Gwir eo. Un devezh brav. Yen met brav.
- Begad avel ebet. Ne fich netra..... Aon 'm befe 'benn c'hwezh re greñv an avel.
- Sellit ouzh beg ar gwez. Begad avel ebet. Sioul an amzer.

Steuziet an anken ? Ur mousc'hoarzh dinec'het : « Begad avel ebet ! ».

Kemer 'ran ho torn em dorn. Hag e soñjan : « Ma lezel 'ra-hi da flourañ he dorn hep ober van da zilemel anezhañ ! ».

- Anoued 'peus d'ho taouarn ?
- N'ouzon ket.... N'em eus ket anoued... Pas.. Ne gredan ket..... An droug-goañv¹.... Bez' 'm eus an droug-goañv em daouarn. Daouarn vil zo din.
- Ha n'ho peus ket daouarn vil ! An droug-goañv ? 'Benn

1 Droug-goañv : goañvennoù.

oac'h bugel marteze... 'benn yec'h d'ar skol, sklaset ho taouarn,
maneg gloan ebet deoc'h...

— An droug-goañv.... Er c'hlas e vezan chikanet gant ar
vestrez.

— Ma ! Chikanet ? Ha perak 'ta ?

— Al lin-brein o saotrañ ma c'haieroù...

— O !

Trefuet ho sell adarre.

Daoust hag e teu deoc'h e-pad ho nozvezhioù hir hunvreal
en ho pugaleaj ? Gwelet 'rit adarre ar plac'hig bet gwechall ?
Klevet 'rit atav c'hoarzh ho c'hoarezed ? Merzout 'rit adarre en
ho spered klañv, skeudenn wenn danav ho mamm, harpet e
toull an nor o tennañ war he anal diwezhañ ? Erru 'ra deoc'h
gouelañ e-pad ho kousk war spesoù ho muiañ-karet steuziet e
puñs don an amzer ?

Buan-buan, cheñchomp stumm d'hor c'haoz. Foei d'ar
soñjoù mantrus !

E korn ho peg zo chomet ur vruzunenn deus ar wastell
krignet d'ho merenn-vihan.

— Torchit ho sik², merc'h Youenn !

Deuet ho sell difich ha teñval ha kroget ar souezh da
vorlivañ ho tremm.

— Youenn ? Youenn ?

— Ya, Youenn, ho tad. Ho tad. Youenn, ho tad ! Ha soñj
'peus ? Ho mamm-gaer a lâre « Torch' ho sik Youenn ! » 'benn
veze bet babouzet gant ho tad en e varv.

2 Sik : chink.

Lemmoc'h ho sell bremañ, hag e teu ur mousc'hoarzh tener da vleuniañ war ho tiweuz.

— Ma zad, ya, Youenn.... « Bez 'po ma zog ! » a chikan ma zad 'benn ne vez ket fur e vugale !

Nag e karfen ma teufe adarre eñvoriou splann ha resis da zigeriñ en ho penn ! Nag e karfen selaou adarre hoc'h eñvoriou distaget gant ho teod lijer ha goapaus ! Nag e ouiec'h gwechall kontañ gant from pe fent darvoudoù ho pugaleaj ! N'em eus ket bet ho selaouet a-walc'h. Ha keuz ha morc'hed bremañ !

Buan, lakaat ac'hanoc'h da gaozeal adarre a-raok ma vefe torret neudenn vresk ho memor.

— Dalc'het 'peus soñj (mil mallach, ne c'hellan paouez ur mare bennak da lâret ha da adlâret « soñj 'peus » ! Pozioù milliget !)... Soñj 'peus deus fablennoù an Ao. Feunteun ?... Ur bern fablennoù a ouzit... Lâromp... da skouer « Evañ 'rae un oanig e red un dour glan... ».

Displegañ 'ran daou pe dri foz evit lakaat ar mekanik da dreiñ, ha treiñ 'ra ! Hag e teu war beg ho teod ar gwerzennoù kozh, dibunañ 'rit hep termal ul lod a frazennoù, ha... blev ! un harpadenn, ... daoulagad ankeniet deoc'h... Ha droed 'm eus da heskinañ ho spered evel-se ? Daoust hag e ran mat kenderc'hel diehan da hegasiñ ho neuroù ? Daoust ha ne vefe ket gwelloc'h lezel e peoc'h un empenn o tistrujañ didruezus ? Met, goût 'ran n'eus peoc'h mui na brezel ken ennoc'h, hag e chuchu ma c'houstiañs eo dav din poursual ma goulennou tagnous.

— « Trubuilhañ 'rit ma dour, eme al loen kriz-se ! »

Seul wech ma lâran-se, e ran van da c'hober ur pezh mell lamm, ur sell fero din, ma c'hrapinoù savet, ha seul wech e respontit « Trubuilhañ 'rit anezhañ ! » gant ar memes jestroù ha gant ur mousc'hoarzh splann. Neuze e loc'h an treñ betek fin e veaj hep strebotiñ. Dreist 'vez ma flijadur pa huanadit, laouen :

— Hañ ! Gwelet 'peus an hini gozh ! Bez' zo traoù c'hoazh e-barzh ar penn-se !

A ya ! Bez' chom c'hoazh traoù en ho penn, met pa gomzan deus ar familh, deus ho pugale-vihan, deus ho mignoned a-gozh, ne lufr fulenn eñvor ebet en ho lagad. Ha ma komzfen deus ma zad, deus ma c'hoar, daoust hag e teufe ar memor deoc'h adarre ? Ne lârin netra. Grik. Re aon din da welet ho tremm o c'houzañv hag an dour o veuziñ ho taoulagad. Perak ho sell ken sklaer gwechall, ken glas ha neñv Breizh pa vez glas neñv Breizh, a zo deuet ken teñval hag ar vein-sklent, ken difich ha dour ar puñs ?

A-wechoù e teu ur glañvdiourez da deurel ur sell er gambr, ha kuitaat 'ra dinec'het : reizh-tre d'an nebeutañ unan deus he c'hlañvourien ! N'he deus ket savet homañ he fav evit mont da foetañ bro ! Ken aonik ma c'homer bremañ ma ne faota mui dezhi pellaat diouzh hec'h endro !

War-lerc'h bout heuliet kentelioù moral kaoc'h-ki Ar Feunteun, marteze e kavfec'h an tu da ganañ ? Ur sonenn e brezhoneg ? *An hini gozh deus Kerlutun* ?.... A ! pas houmañ atav ! Gant ar vezh ! Hag e teu en ho mouezh vouget, « An heol a zo kuzhet »... Brav-tre ! Ha... setu tout ! Kuzhet trumm

an heol, serromp ar bolejoù ha deomp da gousket etre divrec'h madelezhus hor mamm Vreizh. Ha souezhus, peogwir zo bet preget ganeomp deus Nedeleg, e krogit da ganañ *Tadig Nedeleg*... e galleg evel-just. Ma ! Un digarez da c'houlenn diganeoc'h petra 'veze degaset deoc'h en ho potez gant Paotr e Vantell Ruz – ma veze degaset un dra bennak deoc'h ! Hejañ 'rit ho penn. N'ho peus ket soñj mui. Gwir eo ne oa ket pinvidik Tad Nedeleg, pe kentoc'h ne veze ket graet gwall van gant an oristal-se... dianav probab en amzer ho pugaleaj. An eürusted a veze beilhañ kazi en nozvezh-pad 'sar krignañ kistin ha debriñ avaloù poazhet dindan al ludu berv.

Evel boaz kenderc'hel gant ar goulennoù hag al litanioù. Met santout 'ran ho skuizhder. Pe... me, an hini a grogfe da vont skuizh ?

Ma brec'h ouzh ho prec'h, ma faz ouzh ho paz, betek ar sal ho kasan adarre hag ho lakaat 'ran da goazezañ 'tal-kichen ho kenseurted, kontant d'ho kemer en-dro en o zouez.

Pokañ 'ran deoc'h en ur lâret kenavo. Ha neuze e krog ur manniel a aon da deñvalaat ho tremm.

— C'hwi 'ya kuit ! C'hwi 'lez ac'hanon amañ, ma-unan !

— Met bez' zo tud en-dro deoc'h ! N'emaoc'h ket ho-unan !

Met merzout 'ran ne rit ket gwall forzh e gwirionez gant an dud tro-dro deoc'h...

— Dav din mont. Kefridioù 'm eus da c'hober.

— Dont 'raoc'h tuchant adarre ?

— Ya, ya tuchantik-tre, 'benn 'vo graet ma c'hefridioù ganin.

— Mat. Gortoz ’ran neuze. Hast buan ! Ken tuchant neuze.

Ur gaou ouzhpenn ne jen ket ac’hanon. Ne jen mui ac’hanon. Kement a c’hevier zo bet livet ganin ! Ur sell buan a-raok mont gant an trepas. Ur jestrig. Met dija emaoe’h aet pell diouzhin hag ho peus adkavet ho ped laezhek e-lec’h ma ne c’haloup mui ar C’had Wenn, ne gan mui an Intron-he-Blev-Aour, ne yud mui al Labous-Friz.

En ur vont er-maez e kejan gant bizitourien all. Ur mousc’hoarzh, ur salud herr. N’eus den c’hoant ebet gantañ da chom da flapiñ na da eskemm e drivliadoù nag e nec’hañs.

An avel a c’hwezh e beg ar gwez bras. Klevet ’ran e stokennoù feuls er brañkoù hejet-dihejet didruez, o yudal o anken en devezh goañv-se.

An droch ac’hanon ! N’eus begad avel ebet. Mouch-avel ebet o flourañ beg ar gwez dizeil. Em fenn din-me emañ an avel o stekiñ-distekiñ. Kas-digas a ra an avel dreñk e pep korn deus ma empenn eñvorioù plijus, eñvorioù ankeniet, eñvorioù un amzer zo bet.

Begad avel ebet o c’hwezhañ e gwez bras gourliorzh Ti ar Re Gozh kollet o fenn.

18.01.2017

Angélique Taleg hag ar blenier bus

Jil PENNEG

Angélique Taleg, pe Marie-Thérèse Taleg diouzh he anv gwir a oa bet plijet gant ar c'hoktel e ti an departamant an deiz all. Gellet he doa ober anaoudegezh gant un arzour yaouank nevez. M'he doa kinniget dezhañ mont da welet e daolennoù e oa faziet war an danvez, badaouet ma oa gant ar gwin evet er c'hoktel ha moarvat gant al louzoù a gemere evit klask herzel ouzh ur c'hleñved spontus. Evit lavaret ar wirionez n'on ket gouest da lavaret peseurt kleñved a oa ganti, n'on ket medisin e mod ebet. Lavaret e oa bet din ur wech bennak met ankouaet eo bet ganin lip-ha-lip pa ne oan ket bet gouest da gompren resis petra a oa. Pezh a ouien eo e c'houzañve hag e teue a-benn da guzhat an dra-se d'an holl, met gouvezet e vez pep tra e metoù bourc'hizien Kemper.

An arzour a oa kizeller evit gwir ha n'eo ket livour. Gouzout a ouie kizellañ en ur mod n'he doa morse gwelet neblec'h all c'hoazh. Dibosupl eo deskrivañ ar pezh a rae gant tammoù koad ! Souezhus-meurbet. Plijet e oa bet Angélique o welet e

gizelladurioù ha prest e oa da brenañ unan anezho digantañ. Dont a rafe en-dro d’e welet mare bennak. Plijet e oa bet an arzour yaouank, pezh eo ne welas ket Angélique-Marie-Thérèse Taleg diouzhtu en-dro. Stoket e oa bet hi gant ur bus-noz a oa o vont re fonnus marteze, den ne oar, dres pa oa o vont er-maez diouzh ti an arzour en ur dreuziñ ar straed.

*

* *

A-raok mont pelloc’h emañ o vont da gontañ deoc’h un tamm istor gwir familh Marie-Thérèse Taleg bet ganet war ar maez e trowardroioù Kemper, er maezioù ken kaer ma vez kuzhet enno teñzorioù a bep seurt. Ha gwalleurioù ivez. E familh he zud, Herve Taleg ha Mari Lagadeg, bet ganet dres goude ar brezel bed kentañ, e oa an holl baotred devezhourien koulz lavaret, ha mitizhien ar merc’hed. Diouzh tu Lagadeg e oa bet milinerien bet ganet en XIX^{vet} kantved, unan anvet “Youenn ar Meilher” a oa bet, daoust ma ne veze lesanvet evel-se nemet peogwir e oa ganet en ur gêr ur veilh en he c’hichen. “Tugdual ar Meilher” a oa e dad hag eñ a oa bet miliner da vat. Debret e oa bet e stal gantañ, hag aet e oa da stad a zevezhour evel ur bern tud all, stad izelañ ar gevredigezh a wezhall war ar maez. Debret e oa bet e stal gant ar gwin moarvat, evel ma c’hoarvez a-wezhioù. Kalet e oa ar vuhez d’an amzer-se ha kalet e oa an dud ivez neuze ’ta. Da skouer, kement a aon o doa an dud rak an dienez hag ar baourentez ma ne gaozeent ket holl da dud o c’herentiezh a oa degouezhet en ur stad izeloc’h egeto, neuze tud ar vourc’h ne gomzent ket gant devezhourien en hevelep doare ha ma komzent gant koñversanted ar vourc’h. Mezhekaet e veze an devezhourien gant lod eus tud ar vourc’h. Evit ar yezh e oa memes tra evit an holl, an hevelep pinijenn er skol evit tud

ar vourc'h hag ar re war ar maez. « Poanuis eo bet da tout ar vugale, » a lavare mamm Marie-Thérèse, Mari Lagadeg, a oa c'hwec'hvet bugel ur familh seizh bugel, pa gomze eus ar fed n'halle ket lavaret ger ebet e porzh ar skol ar mizioù kentañ pa oa en em gavet er skol da c'hwec'h vloaz evit ar wech kentañ, pa ne ouie, evel ar vugale all, ger galleg ebet. Hag ur c'hastiz a oa ouzhpenn da se evit ar re a grede digeriñ o beg en ur gomz yezh o mamm. Ur bedagogiezh diazezet war ar flatrerezh hag an dispriz.

Ur c'hoar a oa da Vari Lagadeg, yaouankoc'h egeti, anvet Soaz. Soaz n'he doa ket bet amzer da anavezout he mamm Katell e-pad pell, marvet e oa pa oa tri bloaz. Hervez ar mod e oa klañv Katell ar Gov gant ar c'hrign-bev abaoe ur pennadig dija pa oa en em gavet dougerez. Gwashoc'h e oa bet er rummad a-raok, ma oa deut dougerez ur vaouez hag hi kabac'h ken marc'hagnet e oa ! Kement a vugale a veze gant ar maouezed ha ken paour e oant e lec'hioù zo e metoù an devezhourien, ma ne badent ket kalz en tu all da zaou-ugent vloaz. Alies e veze galvet ar medisin pa oa re ziwezhat.

Mari Lagadeg, daou vloaz goude ganedigezh he c'hoar Soaz, a oa bet kaset da nav bloaz da vatezh e ti peizanted eus ar vro, pezh na vire ket outi da vont d'ar skol e-pad an deiz, d'ober war-dro he c'hoar vihan d'ar mareoù ma ne veze moereb ebet d'ober war-dro ar bidoc'hig peogwir e oant aet da labourat e kêr-mañ-kêr. Re wan e oa deut ar vamm Katell, na badas ket pell ken, evit ober war-dro he hini vihan bemdez. An tad Fañch Lagadeg, eñ, a veze o labourat en ur gêr, evel ma vez lavaret e Kerne evit envel un atant, pe ur plas e Bro-Vigoudenn. Klask a rae degas pare d'e wreg Katell gant plantennoù ha mel, pezh na oa ket trawalc'h da bareañ diouzh ar c'hrign-bev, aes a-walc'h goût !

D'ar mare-se e veze laosket frankiz d'ar vugale. Ret e oa d'ar vugale bezañ er gêr da vare an Añjelus. Ha sed aze tout.

« Tan ba'n ti, ar vugale 'maez ! » a lavare lod. Gant ma 'z aent d'ar skol hep ober mezh d'o zud, evel laerezh avaloù da skouer. N'eo ket ar fed laerezh avaloù a oa pec'hed evito paour-razh, met ma vije paket o bugale ha degaset mezh d'o familh war-lerc'h. Ne vez pardonet netra d'ar re zo paour, ha se n'eo ket cheñchet. Nac'het e vez dezho ar fed bezañ speredek pe da vezañ tud zoken ! Fañch Lagadeg a oa bet er brezel pevarzek, met ne gaozee morse eus ar brezel, ken ma oa deut e vugale da soñjal, Mari ha Soaz en o zouez, ne oa ket bet war an talbenn. Ne oa ket bet kalz er skol, ne ouie ket skrivañ galleg anezhañ, hag a boan ma ouie lenn. Komz galleg ne rae morse ha ne ouie kazi netra diouzh ar yezh-se, pezh na vire ket outañ da vezañ speredek, gant ur spered lemm ha leun a fent, da vezañ ur mailh war ar plantennoù da skouer pe war ar gwenan. Forzh penaos ne oa ket tamm galleg tro-dro dezhañ. Evel ar vugale a-vremañ a vez skoliataet nemet betek fin ar c'hentañ derez e klasoù divyezhek pe e Diwan, ha n'int ket gouest da gaozeal brezhoneg ken war-lerc'h peogwir n'eus ket brezhoneg tro-dro dezho. Dres ar memes tra. Div c'hoar da Fañch a oa chomet dic'halleg betek fin o buhez er bloavezhioù mil nav c'hant dek ha tri-ugent.

Mari, merc'h Fañch Lagadeg neuze, a oa en em gavet e Kernevez-an-Traon d'ober war-dro diwall ar saout ha bugale an ti ivez, da nav bloaz nemetken neuze 'ta, pezh na oa ket souezhus etre an daou vrezel c'hoazh. Ur gêr spontus e oa Kernevez-an-Traon, siwazh da Vari. Start e veze dezhi labourat er gêr-se hag er skol ouzhpenn. Mezh e veze mab ar gêr alies ha gwallet e oa bet Mari d'an oad a nav bloaz, soñjit 'ta... Mitizhien koshoc'h eget Mari a c'hoarveze ganto en em gavet dougerez en hevelep degouezhioù, hag e rankent mont da Bariz keit ha ma veze kuzhet o bugel un tu bennak war ar maez. Peogwir e oa dre o faot atav, evel-just. Ha lod a lavar e oa brav ar vuhez gwechall war ar maez ! Ne oa ket atav, pell alese, hag

evit an devezhourien hag ar mitizhien e c'helle bezañ kalet-tre. Koulskoude ne veze ket atav ken start an traoù e kement kêr a oa. E kêrioù a oa e veze maget mat an devezhourien ha brav a-walc'h e veze graet dezho ivez. Gwir sklaved e oant e kêrioù all. An devezhourien hag ar mitizhien a oa lodenn vrasañ ar boblañs e penn kentañ an ^{XX}^{vet} kantved. Kalet e oa al labour e pep lec'h forzh penaos, hag a-wezhioù ne oa fin ebet d'an devezhioù labour. Setu perak e oa aet kuit pemp breur Mari ha Soaz da labourat er c'hêrioù bras pe aet da vartoloded ar Stad. Da vevelien ar Stad, a lavaro lod.

Kuitaet he doa Mari ar maezioù goude ar brezel, evit dont da vezañ matezh e ti bourc'hizien e kêr Gemper. Du-se e oa bet rebechet dezhi bezañ laeret un dra bennak ha skarzhet e oa bet, padal e oa gant plac'h an ti e oa bet graet an torfed. Matezh e oa, neuze e oa kouezhet ar gwall warni. War-lerc'h n'he doa ket faotet dezhi bezañ matezh neblec'h all. Dimezet he doa d'ur soudard deut eus un tu bennak e Bro-C'hall hag en em gavet e Kemper gant e rejumant. Kejet he doa Mari outañ en ur sal dañs e kêr. Marvet e oa gwaz Mari en eil brezel bed. Addimezet e oa bet gant Herve Taleg, tad Marie-Thérèse. Hemañ, ne ouezer ket kalz a dra diwar e benn, un den a-feson e oa hervez ar mod. Labourat a rae er surentez sokial e Kemper, neuze he doa bet Marie-Thérèse ur vuhez kalz aesoc'h eget he hendadoù. Arc'hant a oa er familh Taleg ouzhpenn da se. Tad Herve Taleg a oa bet e penn un embregerezh artizanelezh hag en doa bet graet labourioù evit an Alamaned e-pad ar brezel. Gantañ e oa bet savet ul lodenn eus moger ar mor Atlantel war aodoù ar vro. Deut e oa pinvidik gant se, an Alamaned a bae mat, ha prenet savadurioù gant an arc'hant-se war boulouard Kergelenn.

Ur gwir bennhêrezh e oa deut Marie-Thérèse da vezañ tamm-ha-tamm, hep breur na c'hoar, hag a-drugarez d'he labour dizehan evit merañ ar savadurioù bet prenet gant he

zad-kozh e-pad ar brezel hag evit kas an aferioù pelloc'h. Ur gwaz he doa bet e-pad ur mare – daou pe dri bloaz marteze – a oa marvet trumm, flastret war e varc'h-houarn gant ur c'harr-samm tizh gantañ a gase pesked eus ar Gelveneg betek Rungis. Glac'haret-bras e oa bet. Bremañ siwazh e oa kudennoù he hendadoù ouzhpenn o pouezañ war he chouk, hep gouzout dezhi. N'he doa ket bet bugel ebet, pezh a oa bet diaes dezhi, kement e kare ar vugale. D'ar mare-se moarvat e oa en em lakaet da evañ un tammig re. Ne zeue ket a-benn da vezañ seder en he buhez hep gouzout resis perak hag hep klask gouzout marteze. Daoust ma veze dalc'hmat o c'hoarzhin, oc'h ober goap, o fentigellañ. Treitouret e veze gant donder he c'halon a weled splann ha didrouz war al luc'hskeudennoù. Warno e oa atav trist he mousc'hoarzh, pa veze unan. Penaos e c'hell ene un den dont war-wel war ul luc'hskeudenn a-wezhioù ? Ne glemme ket Mari, ar gwashañ zo ! « Klemm-klemm a ya da gozh, » a vez lavaret, evit komz eus ar re a vez atav klañv-diglañv pe ar re klemm-diglemm ivez. Klemm a ra vat d'an den, pa ne hegas ket ar re all betek re ! Derc'hel an droug en diabarzh a zegas muioc'h a zroug c'hoazh. Deut e oa a-benn Marie-Thérèse en he buhez danvezel. Pinvidik e oa deut da vezañ, ur plac'h a ouie ober aferioù e oa, war-dro prenañ ha renkañ tiez, plijadur he deveze en he buhez dre vras, met mankoù a oa ganti, karantez gwir ebet, bugel ebet, ha krignet en diabarzh pa oa o tostaat da 70 vloaz.

*
* *

Saveteet e oa bet Angélique-Marie-Thérèse d'an 8 a viz C'hwevrer 2018, a c'heller lavaret, pa oa bet bountet diouzh noz gant ur bus boulouard Kergelenn e Kemper. Ne oa ket bet

lazhet war an taol. Gloazet un tamm nemetken. Hag an taol-se, a oa da vezañ taol ar marv, a oa bet taol ar vuhez. Ken iskis ha ma seblant bezañ e oa bet an taol-se ur seurt broud evit korf Marie-Thérèse, hag evit he spered ivez. Startijenn a bakas endro tamm-ha-tamm goude ur miz bennak en ospital Laeneg. Aet e oa an droug pell diouti. Kit da gompren ! Burzhudoù evel-se a vez er vuhez pa vez kaoz eus yec'hed. Ur vuhez nevez a oa da zont eviti.

Blenier ar bus a oa bet skoet gant an afer-se. Ranket en doa mont da welet ur psikologour e-pad ur prantad. Ingal ez ae ivez da welet Marie-Thérèse en ospital. Ya, Marie-Thérèse e oa da vat bremañ, echu gant Angélique ! Divizet e oa bet gant Marie-Thérèse Taleg cheñch buhez ha distreiñ d'he anv gwir. N'he doa ket c'hoant da gaout mezh war netra bremañ. Klask a rae gouzout eus pelec'h e teue he foanioù diabarzh. Hag evel ma vez graet bremañ e klaske sikour ur psikologezour. Eñ a glasse sikour anezhi da vont don enni hec'h-unan, en he hunvreoù hag all, da glask nemorant glac'harioù tud he lignez bet paket ganti. Mont a rae da glask betek he zud-you ha pelloc'h zoken ! Deut e oa ur seurt kleñved e gwirionez, mont a rae da welet kement pareer a gleved kaoz anezhañ er vro. Ar gwellañ tra a oa pa oa ur pareour nevez erruet hag o tont eus a bell vro. Ar pellañ posupl, ar gwellañ ! Muioc'h a chañs en doa ar pareour da vezañ efedus ma oa deut betek Kemper eus penn pellañ Azia pe Amerika-ar-Su. Met arabat goulenn re, ne vez ket kavet kement-se a bareourien o tont betek Breizh eus ar C'hamtchatka pe eus Douar-an-Tan. Gant ma rae vat dezhi ha ne gouste ket he buhez dezhi, ne verne ma veze pareet dre he zreid pe dre he blev, pe gant n'ouzon dare peseurt plantenn pe o sellet pizh ouzh gwezenn he lignez. Pezh a gonte a oa mont war-wellaat. He amzer vak a dremene etre ar bareourien a bep seurt hag ar blenier bus. Na pebezh blenier bus ! An hini efedusañ e kêr Gemper e oa bet ur mare zo bet. Gouest e oa da

vezañ e koulz da gement arsav bus zo e kêr. Evit se e oa techet da vont buan a-walc’h, ha moarvat ne daole ket kement-se a evezh pa oa bet darbet dezhañ drailhañ korf Marie-Thérèse e tammoù munut war ar boulouard. An dra-se a oa e vuhez kent avat. Ken stroñset ma oa bet gant an afer-se ma vlenie gorrek bremañ, ha ne verne dezhañ bezañ e koulz pe get. Ne chome nemet un nebeud mizioù gantañ da vont war e leve, ne rae ket van diouzh rebechoù e rener na re an dud rahouenn en em gave ganto er busoù gwech ha gwech all ; pezh a gonte evitañ a oa mont betek e leve hep lazhañ den ebet war an hent, ha mat pell zo. Gouest e oa da c’houzañv ar re gozh a fazie bus, ar re yaouank diseven, ar glaskerien-vara mezv gant o chas hag all, gant ma c’helle mont da welet e vignonez. Etre truez ha fulor e oa e santimant memestra e-keñver ar glaskerien-vara mezv a-hed an deiz. Lod a oa tud klañv o spered a-dra-sur, lod a oa deut da vezañ dre forzh lonkañ ha kemer drammoù a bep seurt. Met penaos e oant degouezhet d’ur stad ken izel a lakae anezho da vezañ feuls a-wezhioù ? Strafuilhet-bras e oa gant an dra-se, rankout arvestiñ bemdez ouzh buhezioù distrujet. Teneraet e oa bet e galon abaoe ma taremprede Marie-Thérèse.

Kroget e oa Marie-Thérèse Taleg ha Vincent Meunier d’en em garet a-greiz o c’halonoù tener. E penn kentañ, evit Vincent, e oa peogwir e soñje dezhañ e tlee un dra bennak da Marie-Thérèse, darbet e oa bet dezhañ kas anezhi d’ar bed all memestra. Ne oa ket dister dra, he lakaat da dostaat da falc’h an Ankoù. Ha diouzh an tu all e wele e oa bet kiriek ivez d’he dasorc’hidigezh. Moarvat ne oa ket bet lemmet a-walc’h e falc’h gant an Ankoù d’an devezh-se pe e oa chomet da straniñ lec’h all. Pezh zo sur eo e kreske a zeiz da zeiz karantez an daou bichon kozh an eil evit egile. Hi a nije un tu bennak en egor. Evel ur plac’h yaouank pemzek vloaz gant he c’harantez kentañ. Gwelet a rae sarpantoù-nij liesliv

en oabl. An avel flour a c'hwezhe dousik a oa mel dezhi,
evel safar alan he Vincent muiañ-karet oc'h hiboudiñ en he
gouzoug.

Kemper, Here 2018

Al labous e bigos aour

Loig KAMPION

*Savet e-doug staj KEAV diwar 6 « ger »
ret deomp implij : ur vaouez kozh-tre, 10
den drouk, ur puñs don-don, un evn gant
ur pigos aour, ur jirafenn hag an Diaoul*

Ur wezh e oa, ur wezh ne oa ket hag ur wezh e oa bepred ur roue mat hag e verc'h, ar briñsez, o vevañ en ur rouantelezh pell-bras.

Ken koant ha mat ha fur e oa ar briñsez ma tivizas un deiz an Diaoul he goulenn da zimeziñ.

Evel-just e nac'has ar roue asantiñ d'e c'houlenn met an Diaoul, fuloret-ruz, a bakas gantañ dre heg ar paourkaezh priñsez. Hag eñ da virout anezhi neuze gantañ en infern.

Ankeniet-don ha doaniet-kreñv en em gavas ar roue avat, rak soñjal a rae en doa kollet e verc'h karet da viken.

Ma tivizas goulenn sikour koulskoude hag e c'houlennas embann an dra-mañ : « Neb a c'hello adkavout ar briñsez ha degas anezhi d'he zad a vo dimezet ganti ! ».

Siwazh estreget tud vat a zeuas d'al lez d'en em ginnig met ne rae forzh d'ar roue ken rannet ma oa e galon gant ar glac'har.

Unnek den a zeuas : dek anezho a oa brezelourien bras ha

kreñv, en o bleud gant an armoù, met trenk o c'halonoù. An hini diwezhañ a oa ur paotr yaouank bihan ha kizidik ha bresk met un ene glan dezhañ. Goap bras a reas ar re fallakr all outañ avat !

Hag int holl gant o hent war glask ar briñsez, ar vrezelourien war pep a varc'h du nerzhus, ar paotr yaouank war e azen louet kozh.

Un unnek lev bennak pelloc'h ec'h errujont, an eil war-lerc'h egile, en ur c'hroashent bras. Eno e skeud ar groaz e oa azezet ur gozhiadez o c'houlenn an aluzen pe un tamm bara gant an dremenidi.

— A, ma mab, a lavare-hi bewezh, truez az po ouzh ur vaouez kozh naoniek marteze ?

Hag an holl dud drouk a responte :

— Roit peoc'h din gant se 'ta, Moereb, ha lavarit din kentoc'h pelec'h e c'hallin kavout ar briñsez, ha buan, peotramant e tommo d'ho lêr !

— Ret 'vo dit treuziñ ar palud hag en tu all e kavi ur prad bihan ma sav un dervenn uhel-uhel warnañ, ur puñs don-don ouzh he zroad. War beg ar wezenn-se ez eus pintet ul labous e bigos aour. N'az po ken 'met kemer an alc'hwez hud a zo en e bigos. Gantañ e c'halli mont er puñs milliget, dor hud an Ifern eo !

Hag an dek fallakr o vont d'ar pevarlamm hep lavaret zoken an disterañ bennozh d'ar gozhiadez.

Pell goude ar re all e teuas an den yaouank mat da gavout an hini gozh.

— A, ma mab, emezi ur wezh ouzhpenn, truez az po ouzh ur vaouez kozh naonek marteze ?

— Ya evel-just, Mamm-gozh, hag eñ ha rannañ e damm bara ha reiñ an hanter dezhi.

— Bennozh Doue dit ma mab, met a-raok mont kuit, selaou mat ac'hanon !

Hag hi da zisplegañ dezhañ ar memes tra ha d'ar re all. Met ar wezh-mañ ez ouzhpennas evitañ :

— Talvoudus e vo dit un aneval hir e bavier hag e c'houzoug ma faotr !

— Bennozh Doue deoc'h Mamm-gozh, a wir galon !

Hag eñ kuit !

Erruet e oa an holl dud drouk e-kichen an dervenn dija abaoe pell, ur wezh treuzet ar palud ganto.

Met nikun anezho ne oa deuet a-benn da dapout an alc'hwez hud, rak re uhel e oa pintet al labous hag int re bounner evit mont davetañ.

« Ne ra ket forzh din, » a lavaras an holl an eil war-lerc'h egile, « setu aze ar puñs m'emañ dalc'het ar briñsez ennañ. Ur pezh mell taol bouc'hal hag e vo torret ar c'hozh golo koad preñvedet-mañ, ha n'em bo ken 'met tapout krog em danvez-gwreg ha kas anezhi d'he zad ! » Hag i da c'hoarzhin drouk leun o c'horf.

Met setu ar pezh a zegouezhas neuze.

Bewezh ma klaskas hini pe hini eus an dek fallakr terriñ golo hud ar puñs e trailhas e vouc'hal e tammoù hag an den da gouezhañ a-blom, semplet-mik, evel pa vije bet o venel kousket trumm ha don. Bremaik ne voe tro-dro d'ar puñs nemet korfoù an dek fallakr o tiroc'hal forzh pegement !

Pa zegouezhas an hini yaouank war al lec'h erfin, nag a souezh gantañ o welet ec'h enebourien o kousket c'hwek war an douar hag, en-adreñv, ur jirafenn hir-hir he favioù hag he gouzoug o peuriñ sioul geot ar prad.

Dont a reas da soñj dezhañ pezh he doa lavaret ar gozhiadez dezhañ ha setu eñ o vont davet an aneval iskis, o pignat war e gein hag o krapat gant e c'houzoug hir.

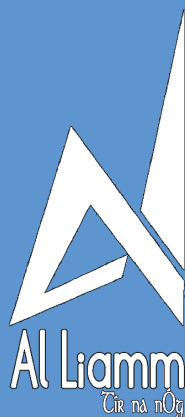
Uhel a-walc'h en em gave bremañ evit toullañ kaoz gant al labous e bigos aour. Hag hennezh ha digeriñ frank e bigos evit lezel egile da gemer an alc'hwez hud. Gantañ ez eas neuze

betek golo ar puñs, dor an Ifern anezhañ, e tibrennas anezhi ken aes ha tra hag ez eas da gerc'hat ar briñsez.

Ne lavaran ket deoc'h pegen eürus e oa an daou amourouz o tistreiñ d'al lez ha pegen laouen ha brav e voe lid an dimeziñ.

Setu penaos e c'hell a-wezhioù ar mad hag ar wanded bezañ trec'h d'an droug ha d'an nerzh.

KOUMANANTIT

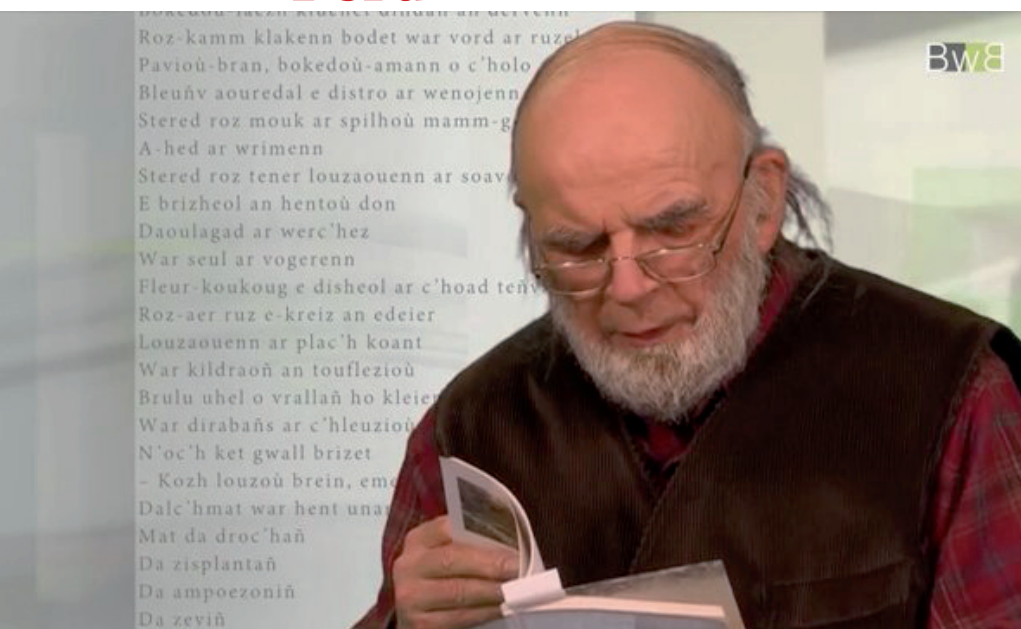
1 bloavezh / 6 niverenn = 35€
(40€ estren, 19€ studier/dilabour)

+ ur gont krouet war alliamm.bzh = lenn enlinenn

Koumanant niverel : 15€

Al Liamm & Brezhoweb

Fañch Peru

Plijout a ra din kontañ darvoudoù

Gant Corinne ar Mero ha Brezhoweb e vez kinniget un abadenn 6 munutenn gouestlet d'ar skrivagnerien ha d'ar skrivagnerezed : amañ e vez roet ar gaoz dezho da lenn ur bajennad eus o oberenn ha « da rannañ o soñjoù gant ar selaouerien ». 24 abadenn a vo en holl. Kinnig a rimp deoc'h lenn an atersadenn war Al Liamm pe war al lec'hienn a bep eil.

Trugarez da Brezhoweb evit an aotre embann hag ar poltriji kinniget deomp evit ur bennozh Doue.

Bleunioù gouez ma bro

Bleunioù-hañv gwenn a-stlabez war ar c'hlazenn
Troid-ebeul abaf e korn ar park
Bokedoù-laezh kluchet dindan an dervenn
Roz-kamm klakenn bodet war vord ar ruzelenn
Pavioù-bran, bokedoù-amann o c'holo ar prajeier
Bleuñv aouredal e distro ar wenojenn
Stered roz mouk ar spilhoù mamm-gozh
A-hed ar wrimenn
Stered roz tener louzaouenn ar soavon
E brizheol an hentoù don
Daoulagad ar Werc'hez
War seul ar vogerenn
Fleur-koukoug e disheol ar c'hoad teñval
Roz-aer ruz e-kreiz an edeier
Louzaouenn ar plac'h koant
War kildrañ an touflezioù
Brulu uhel o vrallañ ho kleier
War diribañs ar c'hleuzioù
N'oc'h ket gwall brizet
Dalc'hmat war hent unan bennak
Mat da droc'hañ
Da zisplantañ
Da ampoezoniñ
Da zeviñ
Kalz a gasoni maget
A-enep deoc'h
Ha nebeut a zoujañs
Nemet eus perzh
Ar vugale hag al livourien
Al louzaouerien hag ar varzhed
D'ar re-mañ e plij

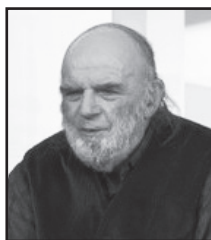
Ho frondoù, ho koantiz hag ho frankiz.
Bleunioù gouez ma bro
C’hwi ken kaer
ken frouezhus
ken frondus
ken glorius
ken dispont
ken dizalc’h
ken dizoujañs
ken buhezek
ken pennek
ken kalonek
ken galloudek evit sioulaat poanioù mab-den
Ho karout a ran.
Ennoc’h e kavan
Ar pezh a ra diouer din :
Nerzh kalon a-walc’h evit disteurel
Hor bed deomp-ni
Ur bed a ardoù
Ur bed bazhyevet
Ur bed feulz ha kriz
Bleunioù gouez ma bro
Mil bennozh deoc’h !

Me 'gav din 'm eus choazet an destenn-mañ

abalamour d'an darvoudoù nevez dremenet, peogwir evidon-me eo ur ganenn d'ar frankiz hag e meur a geñver deus louzoù ma bro ha broioù all ivez, traoù da lâret d'an dud, skouerioù mat da reiñ.

Tout ar pezh a dremen e Breizh,

e Bro-C'hall hag er bed a-bezh abaoe un toullad sizhunvezhioù ; an taolioù-nerzh, an taolioù spont hag ivez ar pezh a 'n em gav e Bro-C'hall bremañ gant ar votadegoù. (darvoudoù feulz miz Genver 2015 e Pariz : notenn gant AL) N'eo ket disoc'hoù a ra plijadur din tamm 'bet. Setu 'boa c'hoant da zibab ar barzhoneg-se abalamour eo evidon ur seurt kanenn d'ar frankiz.

Ya, skrivet 'm eus romantoù, danevelloù ha kronikoù.

'Barzh ar barzhoneg eo aesoc'h lakaat e santadoù, e vennozhioù, an hunvreoù, ar sorc'hennoù, tout an traoù-se 'zo kalz aesoc'h da lakaat 'barzh ur barzhoneg. 'Barzh ur romant eo diaes. Diaes eo din lâret pere eo ar re aesetañ da skrivañ : se zo hervez ma awen, hervez an darvoudoù en-dro din. Ar romantoù 'm eus skrivet zo an darn vrasañ anezho romantoù evit krennarded kentoc'h.

Hag aze emañ ma flijadur : kontañ traoù...

plijout a ra din kontañ, kontañ darvoudoù met ivez kontañ... penaos 'lârfen ? Marvailhoù ha traoù 'giz-se. *Ar Falz* a rae gwechall kenskrivadegoù enklask azalek ar bloavezhioù 50. Hag er bloaz-se, me 'gav din e oa e 51 e oa bet ur genskrivadeg war an evned : setu e oa dav reiñ ur bern anvioù evned ha komz eus an neizhioù. Ha da echuiñ e oa ur pennad da skrivañ hag hennzh eo ar pennad kentañ, a gav din, 'm eus skrivet e brezhoneg, div bajennad bennak.

Desket em boa skrivañ ha lenn er c'hatekiz,

pas er skol, hañ ! Er skol e oa difennet deomp komz brezhoneg er porzh zoken ! Pa on kroget d'ober skol vrezhonek e Landreger, er skolaj hag el lise, ne gaven ket pennadoù deus ma skolidi. Bez' oa traoù re ziaes, pe traoù diamzeriet, neuze e oan kroget da skrivañ evite, sketchoù ha pennadoù berr. Ha goude-se 'm eus kendalc'het gant danevelloù ha sketchoù ha romantoù berr evit ar grennarded. Da gentañ eo ma flijadur ha 'michañs plijadur al lennerien.

Ha goude, en ur skrivañ e ran ul lod eus al labour ivez

evit pinvidikaat un tamm bihan marteze ar brezhoneg skrivet. Ha reiñ buhez dezhañ, liv blaz ha liv... ya. Un tamm buhez, blaz ha liv ar brezhoneg skrivet : se zo pouezus evidon. Rak alies 'lennan traoù divlaz ha diwad zoken !

HA DAOU C'HOULENN OUZHPENN...

Ha sonerezh a vez ganeoc'h pa skrivit ?

Ne vez ket sonerezh ganin pa skrivan. Neuze e vez ret din bezañ ma-unan-penn ha sioul pep tra en-dro din nemet marteze kan an evned en nevezamzer. Sonerezh a blij din selaou pa vezan o skultañ koad pe o kempenn ma burev pe ma stal-labour pe c'hoazh o pourmen gant ar c'harr-tan.

Peseurt levr a blij deoc'h a vije lennet gant ho lennerien ?

N'on ket evit reiñ un anv resis rak an darn vrasañ eus ar re am eus lennet a zegase un dra bennak d'al lenner. Pa oan yaouank e plije din lenn levrioù Jakez Riou. Enno e vez kavet glac'har ha daeroù (*Geotenn ar Werc'hez...*) met ivez c'hoarzh ha fent (*An ti satanazet, Nominoe-oe...*)

En aergelc'h pounner ar bed a-vremañ ec'h alian ma lennerien da lenn levrioù a gaver enno mousfent ha fent ha neuze dastumadegoù barzhonegoù rak enno emañ gwellañ mammennoù ar brezhoneg.

Erwan HUPEL

1914-1918 : e brezhoneg... pa garont !

Kant vloaz zo e oa bet sinet an arsav-brezel ha lakaet un termen d'ar Vrezel vras. Pep tra zo bet lavaret – ha troadañ gevier a zo bet graet ! – diwar-benn an niver a Vretoned bet falc'het gant an Ankoù¹. Diwar-benn ar re all : Yann Vrezhoneger, Yann diwar-lerc'h, deut toutok d'ar gêr, mezh, enkreiz, kleñvedoù, drailhajoù galleg, gwin ruz hag all.

Ha koulskoude... Nag a vrezhoneg a zo bet klevet, skrivet, lennet e-doug ar Vrezel vras². An difenn o deveze hor soudarded da skrivañ e brezhoneg n'oa ket anezhañ. A-walc'h ez eo lenn al lizheroù puilh bet kaset gant Loeiz Herrieu d'e vaouez hag embannet nevez zo gant Daniel Carré³. Ar c'hoant

-
- 1 An neb a garo distroadañ un nebeud anezho a lenno al levr bet aozet gant Gwendal Denez : Denez Gwendal (ren.), *Mémoire et trauma de la Grande Guerre*, TIR, Roazhon, 2010.
 - 2 Ton a zo d'ober da labour Herve Peaudecerf en deus aozet ul levr kaer a dalvezo d'an holl gelennerien : Peaudecerf Herve (ken.), *Ar Brezel bras*, TES, Sant-Brieg, 2015.
 - 3 Herrieu Loeiz, *Nag ar gwenan ?...* (dastumet ha kempennet evit an embann gant Daniel Carré), TIR, Roazhon, 2016.

kontañ n'oa ket mouget e kalon ar soudarded diouzh lenn un toullad skridoù anavezet-kaer, bet embannet da c'houde ar vrezel : danevelloù Abeozen (*Dremm an Ankoù*), deizlevr Loeiz Herrieu (*Kammdro an Ankoù*), barzhonegoù Yann-Ber Kalloc'h... Skridoù bet diskoachet nevezik zo : barzhonegoù Yann Mari Normand⁴, skridoù all ha n'int ket ken anavezet all, kanaouennoù bet embannet war follennoù-distag evel homañ, bet savet gant Saig ar Gak :

« ...

La jeune veuve

Mez stad he amezogez a zo poaniussoc'h c'hoaz,
Rag hi a zo gwillioudet goudet maro he goaz.
Ann denn paour zo bet beuzet, pell deuz a Vreiz-Izel,
Gant kalz euz he genvroiz war eul lestr a vrezel.

Inconsolable

Brema, rannet he c'haloun, e kichen ar c'havel,
Ne c'hell miret da lenva o luskad he bugel,
Skeuden he muian-karet zo bepret dirazhi,
A netra mui er bed-man n'hello he frealzi.

Le maître-fermier

D'ann derveziou palarad, ar penn-tiek Jakez,
Evit blenia he alar, enn deuz kalz dienez.

4 Normand Yann Mari, *Barzhonegoù war an talbenn* (dastumet ha kempennet evit an embann gant Jean Normand, Joseph Martin hag Yvonne Martin), TIR, Roazhon, 2018. Embannet e oa bet al lod diouto e *Kroaz ar Vretoned*.

Kentoc'h hen doa pervar mab, da rei dez-han skoazel ;
 Mez brema e mañt o stourm war dachen ar vrezel⁵.

... »

An holl skridoù-mañ n'o deus ket bet an hevelep berzh e-touez ar Vretoned evel-just. Pet koumananter da *Zihunamb* a gustume lenn deizlevr Loeiz Herrieu ? Pet Breton a lennas barzhonegoù Kalloc'h pa voent embannet gant *Plon* e 1921 ? Ha pet anezho a lenne « Taolen ar brezel » ha « Keleier eus hon mignoned a zo er brezel » bep sizhun e *Kroaz ar Vretoned* ?

« Aotrou ker,

... Digaset d'in, eta, *Kroaz ar Vretoned*, rak eun dudi 'vo d'in lenn anezi aman. N'oun ket aet c'hoaz d'ar fosiou-difenn, o veza m'en deus bet hon rejimant eur pennad diskuiz... Bemdez ha bemnoz e klevomp trouz ar c'hanoliou, hag an nijerezed ne baouezont ket da fraonwal en aer. Alies e vez tennet warne⁶ ... ».

Ar gont a zo ? Feiz... Ouzhpenn ar soudarded, ouzhpenn o maouezed, o bugale, o c'herent, ouzhpenn al loened a oueze brezhoneg d'ar poent-se. Endra ma turie hor bleveien⁷ er fozioù-difenn e kroge preñv ar brezhoneg e revr... an aotrou Prefed, gant respet dezhañ !

5 Ar Gac Saik, *Ar vrezel-vraz*, dielloù KEBK Brest, M 1774.

6 Dizanv, « Keleier eus hon mignoned a zo er brezel », *Kroaz ar Vretoned*, niv. 152, Ar zul 30 a viz Genver 1916, h. p.

7 Ha lennet ho peus gwerzennoù c'hwezhet Hollsent ar Garreg war monumant ar re varv e Gwiglann ? « O Blêveien dispar mil nao c'hant pevarzek, E-giz ma sav eun derven gaër dreist eur vezeg, C'houi skedo da viken dreist an oll zoudardet... »

*Emprest ar viktor*⁸

« C'houi holl, deuz pere ar vugale zo vrezelli gant kals nerz-kaloun, kendalc'het da zifenn ho Pro, n'her zigass tout an arc'hant peuz arboellet da Gefiou ar Gouarnamant. Evelse raffoc'h ar guella plaçamant evit ho arc'hant ag ziskouefec'h ho karantez evit ar Vro⁹. »

Ha brezhoneg gant an aotrou Ribot, ministr an Arc'hant, zokenoc'h :

« Hiriou, an hini neuz sonj nemet deuz out-han e-unan, n'eo ket ebken eur lach, eun treitour, mes be eo ouспен eun den sôd. Petra zeufe an arc'hant arboellet, ma ve trec'het ar Franz ? An arc'hant-se ve neuzet priz ar ransoun ve red paea elec'h beza priz ar Viktor¹⁰. »

8 République française, *Affiches de la guerre 1914-1918*, dielloù departamant Penn-ar-Bed, 1 M 290 1.

9 *Ibid.*

10 *Ibid.*

C'hoazh edo an eil brezel e go pa felle d'an drec'herien rañsonañ an drec'hidi ha, da c'hedal an daspren, kas ar paourkaezh Bretoned da baouroc'h c'hoazh. Ha setu souezhusat diell : amprestou "Difenn ar vro" bet embannet gant... ar "Bank a Frans".

Ha displegañ penaos « preno » anat deoc'h :

BANK A FRANS

AMPREST

DIFENN AR VRO

LEVE GALLEK **4** dre gant
KUIT A GONTRIBUSIONAOU

Reit a vo doc'htu Sertifikajaoù an Tensor gant o distagadennaou

PRIZ DA BRENO : 70 liver 16 kuennek

GUIR LEVE	{ 23 rël med 2 vennek }	DRE GANT LIVER BEP PLA
--------------	--------------------------------	---------------------------

PAËO RET

70 liver 16 kuennek evit 16 rël leve
106 liver 4 guennek evit 2 skoed —
177 liver — evit 10 liver —

An interestaou da vout paer d'ar 16 a Genver, 16 Ebrel,
16 a viz ar Fouennaou, ha 16 a viz Here bep pla.

KENTAN DISTAGADEN DA BAËO : 16 A VIZ KENVER 1919

Mont rei an Amprest en dro

DEUZ AN 20 HERE BETAG AR 24 A VIZ DU 1918

Kimeret a vè Amprest er Bank a Frans

Amprest difenn ar vro¹¹

¹¹ Bank a Frans, *Amprest difenn ar vro*, dielloù KEBK Brest, M 1774.

AMPREST DIFENN AR VRO 1918

PENÔZ PRENO

PAËO, VEL MA PLIJO GENAC'H, GANT :

ERC'HANT. — **Billejaou Bank**, mone a bep sort (kimeret a vo ive ar pejaou bihen Napoleon III loreet, chêkaou, kontchaou diblêset.

TITRAOU. — **Obligasionaou Difenn ar Vro**, kimeret en o Zalvoudegez d'ar 24 a viz Du, kresket c'hoaz gant eur prim a 10 kuennek dre 100 liver vit an Obligasionaou bet prenet arôk ar 15 a viz Guennc'holo.

Boniaou Difenn ar Vro prenet arôk ar 15 a viz Guennc'holo pe hadnevet arôk ar 26 a viz Guennc'holo, kimeret en o zalvoudegez d'ar 24 a viz Du, kresket gant eur prim a 10 kuennek dre 100 liver vit ar Boniaou eur bla pe 6 miz hag a bemp kuennek dre gant liver vit ar re 3 miz pe eur miz.

Boniaou Difenn ar Vro, prenet etre ar 15 a viz Guennc'holo hag an 20 a viz Here, kimeret en o zalvoudegez d'ar 24 a viz Du.

Boniaou an Tensor, leve 3 1/2 dre gant hadprenabl.

DISTAGADENNAOU. — Interestaou diwar leveaou Gallek 5 % 1915, 1916, ha 4% 1917 (hag a erru o zermen en 1918).

Distagadennaou, hag a erru o zermen en 1918, diwar an Amprestaou greit pe gwarantet gant ar Russi, hag a zo ouz titraou guerzabl er Frans pe derc'het er Frans gant Fransijen (met e tivizer e vo red paëo d'an nebeuta kement all a Amprest gant erc'hant pe gant titraou merket uhelac'h).

Paëmant, er giz ma po c'hoant :

Pe **70** liver **16** kuennek en eun tôle, pa breniet ;

Pe **71** liver **14** kuennek etre pêr dermen :

4 skoed en eur breno ; **19** liver **14** kuennek d'ar 16 a
Genver 1919 ; **20** liver d'ar 1 a Veurz 1919 ; **20** liver d'ar 16
Ebrel 1919¹² [...]

Ouzhpenn ur skritell a oa bet embannet diwar-benn
amprest diskar-amzer 1918. War ur skritell all e oa bet klasket
ober allazig d'ar Vretoned gant ur rimadell bennak :

« ... LAVARIOU GWIR :

An n'heb a brest archant d'he Vro,
A lak an traou da vont en dro !

An n'heb a brest d'ar Gouarnamant
Na n'hell morse koll he arc'hant.

Vit kredabl deoc'h ar zôta tra
E z'eo derc'hel aour da loeda !!
Enor-ta ! d'an hini 'ro
Nerz a skoazel d'he Vamm-Vro :
Goude kreski brao he vado
Vo direbech hed he zeyo¹³ ! »

Enor d'an hini a ro met gwall nebeut zo bet roet d'ar
Vretoned. Lonket e oa bet o brezhoneg gant ar pennoù bras
kerkent hag echu ar vrezel. En aner e oa bet lennet gwerzennoù

¹² *Ibid.*

¹³ République française, *Affiches de la guerre 1914-1918*, dielloù
departamant Penn-ar-Bed, 1 M 285 13.

Yann-Ber Kalloc'h er Gambr gant Pêr Tremintin e 1924¹⁴.
Echu e oa 'giz ar brezhoneg evit doare.

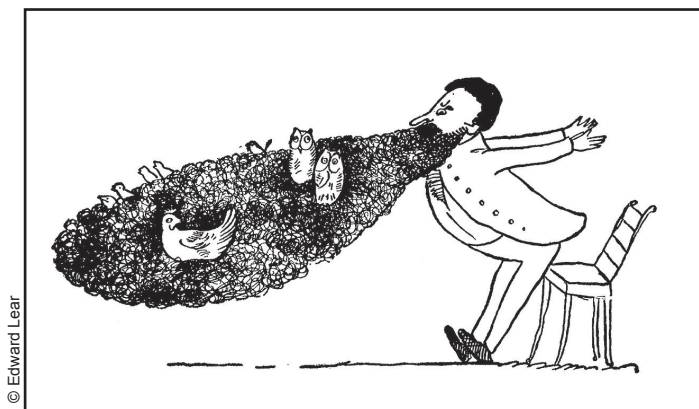
Echu ? Evel Napoleon an trede e Roazhon e 1858 e oa bet Charles De Gaulle o vrezhonegañ e Kemper e 1969, François Hollande o kinnig hetoù ar bloaz nevez e Brest e 2012 hag Emmanuel Macron o kelenn e dud war al lec'hanvadurezh e Kemper e 2017. N'eo ket an diouer a arc'hant a oa kaoz, an diouer a vouezhioù ne lavaran ket. Pa vez ar voterezh en e dostañ e vez kleñved ar brezhoneg en e washañ.

14 Palaux Léon, *Un barde breton – Jean-Pierre Calloc'h – Bleimor*,
Librairie Le Goaziou, Quimper, 1926, p. 235.

Malo BOUËSSEL du BOURG

Limerick

*There was an Old Man with a beard,
Who said, « It is just as I feared ! –
Two Owls and a Hen
Four Larks and a Wren,
Have built their nests in my beard ! »*
Edward Lear¹

© Edward Lear

- 1 Bez' e oa ur c'hoziad gant ur barv, / « Dres ar pezh a zoujen ! », emezañ / « Daou doud hag ur yar, / Pevar alc'hweder hag un dreolan, / O deus savet o neizhoù em barv ! »

Ne vez ket kavet kalz stummoù barzhoniell hag o defe treuzet harzoù o bro-gavell evit en em ledañ dre ar bed a-bezh. An *haiku* en deus graet, tra m'eo chomet gwall zivrud al *limerick* e Breizh hag e Frañs, bezañ m'eo tostoc'h ar stumm-se ouzomp e meur a geñver. Aloubet eo bet ar saoznegva gant al *limerick* evelkent, eus Bro-Saoz ha Bro-Iwerzhon betek Aostralia hag ar Stadoù Unanet. Chañs vat en deus graet e Bro-Alamagn kenkoulz all. Bennet, Carroll, Fabian, Höss, Joyce, Kipling, Lear, Ruskin, Shakespeare, Stevenson, Schwedhelm, Swinburn, Tennyson, Twain, ha betek ar Prezidant Wilson, o deus savet *limerickoù*, evel milieroù ha milieroù a dud dianav.

Edward Lear (1812-1888) eo an hini brudetañ en o zouez. *King Lear* a vez graet anezhañ e bedig al *limerick*, bennozh d'e *Book of Nonsense*. Hogen n'eo ket gant hemañ e oa bet savet al *limerickoù* kentañ, na tost, ha n'en doa ket graet gant ar ger *limerick* evit envel ar barzhonegoù en deus roet kement a glod dezho. Gwall gevrinus e chom orin al *limerick* neuze. Met a-raok klask dibunañ ar gudenn ez eo poent, marteze, displegañ petra eo ul *limerick*.

Reolennoù strizh ha spered digabestr

Ul *limerick* a zo ur varzhoneg pemp gwerzenn, gant klotennoù pinvidik ha taolioù-mouezh kreñv, diouzh patrom an anapest (di-di-DA) pe an amfibrak (di-DA-di). Div werzenn hir, enno pep a deir silabenn taolmouezhiet, div werzenn verr, enno pep a ziv silabenn daolmouezhiet, hag ur werzenn hir, enni teir silabenn daolmouezhiet. Klotañ a ra an teir gwerzenn hir kenetrezo, hag an div werzenn verr kenetrezo ivez, hervez ar patrom a-a-b-b-a.

*God's **plan** made a **hopeful** beginning, (a)*
*But **Irishmen** **damned** it by **sinning**. (a)*

*We **hope** that the **story** (b)*
*May **end** in God's **glory**, (b)*
*But at **present** **Irishmen's** **winning** !² (a)*

Gant an div werzenn gentañ e vez stignet an antell. Gant an div werzenn verr, e kemer al lenner e lañs, hep gouzout resis e pelec'h emañ o vont da gouezhañ, ha gant ar werzenn ziwezhañ e vez degaset un disoc'h dic'h ortoz, da glozañ an abadenenn en ur zieubiñ ar spered... A-bouez bras eo ar framm-se evit degas ar souezhenn. Ur redadenn lusk a-raok lammat gant ar berchenn... Tennañ a ra d'un dro-wesk gwech-ha-tro, ken strizh eo ar reolennoù. « An dañs eo ene al limerick, » en deus skrivet Sylvere Monod³.

Kement-se n'eo nemet ar perzhioù furmel, evel-just. Tro spered al limerick a zo ken pouezus all. E-kichen ar reolennoù strizh e vleugn un ton dichek, dibalamour, pe direzon zoken. Ma ranker doujañ d'ar reolennoù furmel, n'eo ket heñvel dra gant reolennoù an dereadegezh hag ar poell, a vez torret a galon laouen. Eus an enebiezh rik-se e tiwan un elfenn faltaziek ha fentus, hag alese kalz a blijadur.

Barzhoniezh wirion pe c'hoari toull ? Se zo hervez an aozer, on techet da grediñ. C'hoari gant ar yezh evit lakaat fromoù da ziflukañ, ha pa vefent fromoù laouen, a denn d'an arz, a gav din. Ouzhpenn fent a vez degaset gant al limerick peurvuiañ. Ar Saozon a oar lakaat kemm etre *nonsense* hag *absurd*. Ar memes diforc'h a ranker lakaat, diouzh geriadur Martial Ménard, etre *anster* hag *emsiv*. N'eo ket amsiv (*absurd*)

-
- 2 An Aotrou Doue a reas raktresoù gwellwelus er penn kentañ / met daonet e voent gant pec'hedoù an Iwerzhoniz / Spi hon eus e tisoc'ho an istor-mañ e brasañ gloar Doue / Met evit c'hoazh emañ an tu gounid gant Iwerzhoniz.
 - 3 Sylvere Monod, en e bennad kinnig e deroù embannadur divyezhek barzhonegoù Edward Lear : *Poèmes sans sens / Nonsense poems*, Aubier Flammarion, Paris, 1974, p.48.

al limerick, met termal a ra etre ster hag anster (*nonsense*). Un dra wir a santer en tu-hont d'ar bourd. Ul liamm kuzh a chom gant ar ster neuze. Er c'hempouez distabil-se e vez ar faltazi en he bleud. Gilles Deleuze a gomze eus « eured al lavar hag an diemouez »⁴.

Gwir eo n'eus harz ebet da frankiz al limerick. Hag alies e vez lakaet da dem, drezañ e-unan, e-giz er skouer berrik-mañ :

*There was a young man from Peru
Whose limerick would end at line two...*

(Bez' e oa un den yaouank eus Perou
Fin e limerick 'oa linenn daou...)

Pe hemañ c'hoazh, ma vez tapet berr al lenner :

*A bather whose clothing was strewed
By winds that left her quite nude
Saw a man come along
And unless we are wrong
You expected this line to be lewd.*⁵

Aozer dizanv

Evit komz heñvel ouzh ar wirionez... al limerickoù kras o deus graet berzh bras. Ur skourr hengounel int deuet da vezañ zoken. Tri seurt limerick zo, gouez d'ar gaoz : ar re a c'heller displegañ d'an itronezed, ar re a c'heller kontañ d'ar veleien, hag ar re wir !... Sed unan eus an trede rumm, 'm eus aon :

Bez' e oa ur plac'h eus Perroz
A oa sot gant pouez-mouezh mod saoz

4 « Les noces du langage et de l'inconscient », Gilles Deleuze, *Logique du sens*, Les éditions de Minuit, Paris, 1969, p.7.

5 Ur gouronkerez hag a oa strewet/ he dilhad gant avelioù a lakae anezhi noazh-bev/ A welas ur gwaz o tont/ ha nemet ha faziañ a rafemp / edoc'h engortoz e vije hudur al linenn-mañ...

— *So cute ! a lâre,
O my God... pe se,
Pa saven da bemp eur he brozh.*

Arabat disoñjal, evelkent, en doa savet Edwar Lear e *Nonsense poems* evit ober plijadur da vugale e vesen... Limerickoù zo ha ne vez ket graet skouarn vouzar outo gant an dud vat neuze. Ul limerick ekologel a ginnigan amañ da-heul, lec'h he deus ar velkoni kemeret plas ar fent :

Troc'het ar vleunienn ziwezhañ
Pa ne servije da netra,
Na da verniañ aour,
Na da vagañ gour,
Didalvez ar vleunienn ziwezhañ...

Traduttore, traditore

Morse n'eo bet ken gwir al lavar-se. N'eus ket tu da dreiñ ul limerick o virout klotennoù hag anvioù-lec'h ar yezh orin... Evit o broelañ eo ret o zreuzlec'hiañ. Se a zo kaoz n'em eus ket troet da vat al limerickoù saozneg kentañ am eus meneget. Tremenet on gant un droidigezh ger evit ger en notennoù traoñ ar bajenn, hep doujañ na d'ar c'hlotennoù na da hirder ar gwerzennoù. An droerien a rank lakaat hed evit chom feal da spered al limerick. Evit doujañ d'ar reolennoù furmel, int tuet da adijinañ al limerick penn-da-benn. 'Pezh n'eo ket un ebat ! Un taol-esae am eus graet amañ da-heul, diwar ul limerick brudet-kenañ bet skrivet gant William Cosmo Monkhouse (1840-1901) :

*There was a young lady from Niger
Who smiled as she rode on a tiger ;
They came back from the ride*

*With the lady inside,
And the smile on the face of the tiger.*⁶

Ur wech e oa ur plac'h gwall libr
A vousec'hoarzhe war gein un tigr
Distreiñ a rejont
Ar plac'h 'barzh e gof ront
Hag ar mousc'hoarzh war beg an tigr

Hogen penaos treiñ c'hoari-gerioù ar barzh ha fentigeller
Amerikan Dixon Lanier Merritt (1879-1972) ?

*A wonderful bird is the pellican
His bill will hold more than his belican (belly can)
He takes in his beak
Enough food for a week
But I'm damned if I see how the helican (hell he can)*⁷

Limerick or not Limerick ?

N'eus nemet ur gêr er bed, din da c'houzout, hag he defe
roet hec'h anv d'ur stumm lennegel. Limerick an hini eo, ar
c'hrenngêr-se eus Bro-Iwerzhon, lec'hiet ur c'hant kilometr
bennak e kreisteiz Galway, war vord ar stêr Shannon. Padal,
n'eo ket e kêr Limerick e oa bet ganet ar stumm lennegel-se.
Ha n'eo ket e Limerick ivez, rik-ha-rik, e oa bet roet o anv

6 Bez' e oa ur itron yaouank a orin eu Bro Nijer / Hag a
vousec'hoarzhe tra m'edo o vale a-c'haoliad war un tigr/
Distreiñ a rejont eus ar valeadenn, gant an itron en diabarzh, /
Hag ar mousc'hoarzh war beg an tigr.

7 Ul labous marzhus eo ar pilikant, / douget e vez muioc'h gant
e bigos eget na c'hell dougen e gof, / kemer a ra en e veg /
trawalc'h evit ur sizhunvezh / met ra vin daonet ma welan
penaos e c'hell ober.

badez d'ar barzhonegoù-se. Un afer gwall luziet neuze, kollet e brumennoù ar gouelioù familh hag e karnajoù noz ar puboù, ha, pelloc'h c'hoazh, war vuzelloù soudarded Iwerzhon⁸ e deroù an XVIII^{vet} kantved, gant ur ganaouenn hag a oa he diskan, sañset, « *Will you come up to Limerick ?* ». Eus kement-se den n'eo sur avat.

Hervez doare e veze boas Iwerzhoniz, goude bezañ lipet meur a bintad Guinness, da sevel gwerzennoù droch pe zrochoc'h war an tomm, pep hini d'e dro. Ha seul dro ma veze echu gant hemañ-henn e veze kanet a-gor an diskan-mañ :

Will you come up, come up ?

Will you come up to Limerick ?

Ar ger *limerick*, evit envel ar stumm-se, a gaver evit ar wech kentañ en ul lizher bet dornskrivet gant Kipling ha kaset d'e embanner e 1895. A-hend-all, moullet e vije bet ar ger limerick evit ar wech kentañ, ez-ofisiel, e kazetenn studieren Cambridge, *The Cantab*, e 1898. Anat eo ez eo al limerick kalz koshoc'h eget e anv badez neuze...

War roudoù Sant-Thomas ha Shakespeare...

Lusk ha stumm al limerick a vije bet kavet en un dornskrid eus an XI^{vet} kantvet... Met n'em eus kavet netra resis a-zivout an daveenn-se. Adkavet ez eus bet grasoù e latin avat, e stumm ul limerick, savet gant Thomas Aquinas (1225-1274). Mammennoù fonnus a-walc'h a zeu war-wel e lennegezh ar Grennamzer e Bro-Saoz. Tostoc'h ouzhomp e kaver limerickoù e pezhioù-c'hoari Shakespeare (1564-1616) : *Hamlet*, *Otello*, *The Tempest*, *King Lear*...

En Iwerzhon, e kontelezh Limerick, e voe ur strollad barzhed

8 Degaset e vije bet furm al limerick da Vro-Iwerzhon gant soudarded ar vro o tont en-dro eus ar c'hevandir 'lec'h m'o dije kemeret perzh e brezel hêrezh Bro-Spagn (1701-1714)...

anvet *Maigue Poets*, e-kreiz an XVIII^{vet} kantved, hag a savas meur a limerick. Sean O Tuama (1707-1775) hag Andreias Mac Craith (1710-1795) a zo an daou bouezusañ anezho. A-drugarez dezho eo bet brudet al limerick en o bro moarvat.

Abaoe kreiz an XVIII^{vet} kantved e voe embannet *nursery rhymes*⁹ er Rouantelezh Unanet. Intret e vo al limerickoù gant faltazi dinask ha diboell an *nursery rhymes*. E 1744 e voe moulet e Londrez *Tommy Thumb's Pretty Song Book*, ma kaver *nursery rhymes* e stumm limerickoù :

Hickory Dickory Dock
The mouse ran up the clock
The clock struck one
The mouse ran down
Hickory Dickory Dock

E 1821 eo e voe embannet e Londrez kentañ levr ha na gaved nemet limerickoù ennañ : *The History of Sixteen Wonderful Old Women*¹⁰.

Met gant levr hollvrudet Edward Lear, *A Book of Nonsense*, moulet e 1846, e teuas al limerickoù en o oad flamm. Adembannet e voe peder gwech warn-ugent e-kerzh e vuhez. Ma n'eo ket bet ijinet furm al limerick gant Edward Lear, e c'heller reiñ da wir eo bet poblekaet gantañ. Edward Lear a oa ugenvet bugel diwar unan warn-ugent. Desavet e voe gant he c'hoar henañ, Ann. Donezonet-dreist e oa war an arzoù neuiziañ. Kentelioù tresañ a roas d'ar Briñsez Viktoria (1819-1901). Gounit a reas e vuhez evel livour peroked e zoo Londrez, a-raok bezañ tutet gant ur c'hont pinvidik mor : Sir Edward Smith-Stanley, trizekvet kont Derby. Tresañ a rae anevaled e c'houezvildi. Dont a reas da sevel limerickoù evit

9 Rimadelloù ha luskellerez evit ar vugale.

10 *The History of Sixteen Wondefull Old Women*, Istor C'hwezek Kozhiadez Hollgaer, Ti embann J. Harris, Londrez, 1821.

bugale ar c'hont. Gantañ e voent skeudennaouet¹¹. Ha goude embannadur e levr kentañ, heuliet gant eilstummoù kresket, ne voe ket pell o tastum un tamm brud war e anv. Tamm-ha-tamm e troas e implijer e mesen, ha gallout a reas Edward Lear beajiñ er bed a-bezh. Div veaj a reas en Iwerzhon : e 1835, pa ne oa nemet tri bloaz warn-ugent, hag e 1857. Dre ma oa klañv e skevent en em stalias e Sant-Remo, e Bro-Itali, e-lec'h ma varvas e 1888. Daou c'hant pemzek limerick zo da vezañ lakaet war e anv.

Kentizh ha 1863 e voe aozet ur genstrivadeg limerickoù gant ar magazin flemmus *Punch*. Buan e vleunias mil ha kant kenstrivadeg limerickoù dre ar bed a-bezh, e magazinoù ha kazetennoù a bep liv.

Hiziv an deiz ez eo buhezek al limerick c'hoazh. E kêr Limerick e striv *The Limerick Writers' Center* evit brudañ al limerick war ar voul-douar, ouzh e liammañ ar muiañ ar gwellañ ouzh kontelezh Limerick. Bep bloaz, abaoe 2013, e vez aozet ur genstrivadeg etrebroadel dindan an talbenn : « *Bring your limericks to Limerick* »¹². E 2018 e oa bet loreet ul limerick savet gant Jim Mc Leod, genidik eus Florida, hag a rae goap ouzh Donald Trump, an haroz harkul-se :

*A president famed for his spite
Tweeted « I am outstandingly bright.
I'd be perfectly able
To muck out any stable
Because I am a genius at shite »*¹³

11 An dresadenn a zo bet lakaet da dalbenn ar pennad-mañ a zo diwar e zorn, ha klotañ a ra, anat, gant limerick « *The old man with a bird* », meneget en destenn.

12 Degasit ho limerick da Limerick.

13 Ur prezidant brudet evit e drougiezh a dweetas « Digredus pegen donezonet on. Gouest e vefen, sur ha n'eo ket marteze, da voc'hañ kement kraou-kezeg zo, rak ur mailh on war ar c'haoc'hañ »...

Hent ar varzhoniezh

N'heller ket touiñ n'o dije ket bet barzhonegoù Edward Lear hag e genseurtes ul levezon bennak war luskadoù dada hag an dreistrealouriezh, pe war skrivagnerien evel Flann O'Brien, peotramant war fent diroll ar Monty Python...

Kement ha klozañ e fell din lakaat ar pouez war vertuzioù pedagogel al limerick. Diouzh un tu reolennoù strizh a ranker doujañ outo, ha diouzh un tu all ur frankiz diharz a-fet tem ha ton, gant ma vo buhez, startijenn hag ambren, hep tennañ lagad ebet diwar ar gevredigezh evel m'emañ. Tost-kar e vezer ouzh doareoù ar Vretoned : goapaerien, anarkourien, hunvreerien ha gwir varzhed anezho. En o butun e vezont gant ar rimadelloù hag ar ribourtadelloù.

Ur gwall afer eo, gouez d'ar gelennerien, lakaat ar grennarded da gaout plijadur gant al lennegezh. Klaoustre e teuo bravoc'h ganto a-drugarez d'al limerickoù. Gant al limerick e tiskenn ar varzhoniezh eus he mas-maen. Tra disakr hag afer an holl e teu da vezañ.

*Hervez klevet, liseidi Karaez,
Sevel barzhonegoù ne gavont ket aes,
Met gant butun nij
War follennoù nij
E vez gwall strujusoc'h o skrивerezh...*¹⁴

¹⁴ Emichañs e resevo Al Liamm un toullad limerickoù a-berzh liseidi Karaez da-heul un daeadenn ken kriz !

Evit mont pelloc'h :

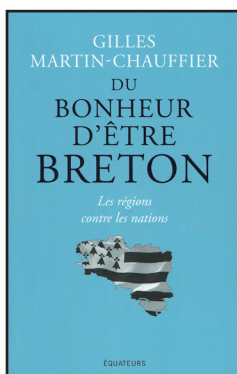
The curious history of the Limerick, gant Matthew Potter, Limerick Writer's Center, Limerick, 2013, 120 pajenn.

The book of Irish Limericks, un antologiezh verr gant Myler Magrath, Mercier Press, Dulenn, 1985, 40 pajenn.

Poèmes sans sens / Nonsense poems, embannadur divyezhek eus an 215 limerick bet ijinet gant Edward Lear, troet gant Henri Parisot, gant tresadennoù orin an aozer hag ur pennad kinnig hir ha dedennus, sinet gant Sylvère Monod, Aubier Flammarion, Paris, 1974, 320 pajenn. Aes a-walc'h e gavout war lec'hienn *Abebook*.

Herve LATIMIER

Du bonheur d'être Breton, Les régions contre les nations,
gant Gilles Martin-Chauffier,
Equateurs, 2017,
80 pajenn, 12€

Komzet ez eus bet kalz eus al levr-mañ. Meur a abeg a zo, personelezh Gilles Martin-Chauffier, pennaouer *Paris Match*, an danvez, stil ar skriva-gner. Flemmus eo betek bezañ atahinus met plijus da lenn...

Kregiñ a ra al levr gant ar frazenn-mañ : « *Je ne suis pas favorable à l'indépendance de la Bretagne, encore moins*

hostile. J'y crois, c'est différent. Elle est inévitable, inscrite dans les faits ».

Goude ar raklavar, e kaver peder lodenn liammet kenetrezo : *De l'indifférence à devenir français... ; Au bonheur de l'être... ; Puis à l'idée de ne plus l'être... ; Et à la joie d'être enfin breton. En Europe.*

Al lodenn gentañ a zo ur sell war

istor Breizh o klask kompren perak ec'h asantas hep klemm bezañ lonket gant Bro-Frañs. P.28 e lenner : « *On adore se battre et on en tire profit. Sauf a l'heure H. Quand notre sort est en jeu, personne n'appelle au sursaut. Et l'impensable survient : un peuple vieux de six cent cinquante ans qui a chassé le fils de Charlemagne, repoussé les Vikings, éliminé Charles V et déjoué son âme damné Du Guesclin, sort de l'Histoire sans bruit, telle une feuille morte chassée du cadre par un simple souffle d'air* ». Daoust da Vreizh bezañ pinvidik, kreñv ha kaout mignoned e voe trec'het. Meur a abeg evit an aozer : trubarderezh an noblañsoù bras ; ar fed e vefe bet skuizhet an dud gant ar bloavezhioù brezel, divarregezh ar renerien (pakañ a ra Frañsez II hag an Dugez Anna o fegement) ha hoalusted Bro-Frañs... Rouantelezh Frañs a oa o vont da vezañ bro c'halloudusañ Europa ar mare hag an dedennusañ dre he sevenadur.

Un evezhiadenn a-zivout emgann Sant-Albin a laka da brederiañ diwar-benn an darempredoù souezhus etre Breizh ha Frañs : daoust d'an emgann bezañ bet un trec'h sklaer evit

ar C'hallaoued (seizh mil den lazhet eus tu ar Vretoned, a-boan mil eus an tu all) ne vez morse meneget er skolioù ur vro hag a blij dezhi kement lakaat trec'h hec'h armeoù en-raok.

An eil lodenn a zikouez pegen hoalus e oa Bro-Frañs evit kalz daoust d'ar vrud-se bezañ diazezet war c'haou ha troioù gwidre. Strobinellet e voe ar Vretoned evel ar re all betek ma weljont lodenn deñval disorc'hoù an Dispac'h bras.

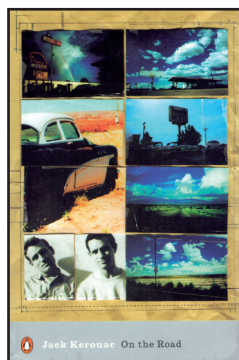
Kendelc'her a ra an trede lodenn gant ur sell war an istor, hini Bro-Frañs ar wech-mañ : disouezhadenn ul lodenn vras eus an dud o welout penaos e tro disoc'hoù an Dispac'h ; lorc'h mesianek Bro-C'hall a oar petra zo mat evit ar bed a-bezh ; pouez ar "romant broadel" a guzh ur bern traoù, a zistum re all, a empenn kalz evit krouiñ istor ar vro (lennit al linennoù a-zivout Michelet « *un lys entre les dents et un bonnet phrygien sur la tête* »). Met tamm-ha-tamm ec'h adsav ar pobloù bet nac'het. Etre ar bajenn 61 hag ar bajenn 66 e tres an aozer un daolenn flemmus eus ur vro kollet ganti he luf hag he hoalusted... abaoe 1815. « *La France n'est ni un être spirituel ni un personnage*

mythologique avec ses dons et ses prouesses ; c'est une organisation étatique avec ses fonctionnaires, ses règlements et ses exigences. Elle ne se dispense pas des rêves, elle fixe des montants à acquitter ».

Ar pevare lodenn a bled gant un dazont ma vo ur plas evit Breizh, evit “rannvroioù” all

Europa en ur framm europat. Ur frazenn a zlefe magañ ar preder koulskoude : « *En Bretagne, cet horizon n'est pas pour demain, car le vieux duché reviendra sans doute dans l'Histoire comme il en est sorti, c'est-à-dire sans lutter par lui-même* ». Kriz ? Ha ma vefe enni ul lodenn a wirionez ?

On the road,
gant Jack Kerouac,
Penguin Books, 2000,
282 bajenn, 11 €

Diaes eo kavout un titl a glotfe ken mat gant danvez al levr. Danevelliñ a ra beajoù Sal Paradise, o c’hoari biz-meud peurliesañ, war hentoù ar Stadoù-Unanet ha betek Mec’hiko evit unan anezho.

Anat eo e skriv Kerouac diwar-benn traoù bet c’hoarvezet gantañ ha tud a zaremprede (gellet a reer gouzout piv zo bet patrom tudenn-mañ-tudenn evit kalz anezho).

Brudet eo an oberenn evit bezañ

bet savet diwar an notennoù bet kemeret gant Kerouac e-kerzh e veajoù ha skrivet en un doare souezhus : bizkrivet tost dizehan e-pad miz Ebrel 1951, en un tamm, war ur roll paper a 120 troatad, hep an disterañ troc’h.

Brudet eo ivez evit bezañ bet adwelet ha berraet meur a wech gant ar skrivagner, alies war c’houlenenn e embanner, a-raok dont er-maez evit ar wech kentañ e miz Gwengolo 1957 diouzh gwaskoù *Viking Press*.

Brudet eo c'hoazh evit bezañ unan eus gwellañ arouezioù ar *beat generation*, ul luskad arzourien amerikan eus ar bloavezhioù 1950-1960. Pa glasker un displegadenn d'ar ger *beat* e vezer souezhet : reoù zo a ra ul liamm gant *beat* (brevet, riñset), re all gant *beat* (lusk) abalamour da bouez an jazz evit izili al luskad ha re all gant ar ger latin *beatus*, rak Kerouac hag a oa bet an hini kentañ oc'h ober gant ar ger a lavare diwar e benn, gant fent moarvat, e oa : « *a strange solitary crazy Catholic mystic* ».

Bras eo bet levezon al levr war ur bern skrivagnerien hag arzourien hag ur bern re yaouank ivez.

Pemp lodenn a gaver en embannadur “adwelet”. An teir c'hentañ a gont beajoù a-dreuz ar Stadoù-Unanet (etre San Francisco ha New York pe New York ha San Francisco gant prantadoù e kêrioù all, Denver dreist-holl). Er pevare e kaver ur veaj da Vec'hiko. Ar bempvet, berr-tre, a ziskouez kimiad trist Sal Paradise diouzh e vignon Dean Moriarty.

Gellout a reer lavaret ez eo Dean Moriarty (Neal Cassady er vuhez wirion) tudenn bennañ

al levr. Mignon tostañ Sal eo, gantañ e vez “war an hent” alies. Diskouezet eo evel un den “foll” : barrek da vezañ bamet a-greiz holl ouzh tra pe dra, da vont en egar ken buan all, sot gant an jazz, laer (kirri peurgetket), gouest da gontañ e brederiadennoù e-pad eurvezhioù, bleiner ampart met difur-kenañ, ever spontus, bevezer drammm, merc'hetaer daonet, dimezet teir gwech, dispartiet div wech hag o vevañ gant e eil gwreg met mignon fidel...

Ar fed e vefe ar romant un doare deizlevr o heuliañ an darvoudoù, ar c'hejadennoù, o cheñch lec'h hervez degouezhioù ar veaj a laka a-wechoù diaes da lenn gant ar santimant e adkaver darvoudoù heñvel ur wech an amzer. Gerioù luc'haj a gaver alies. Ha koulskoude ne ziskroger ket...

N'o deus an tudennoù pal resis ebet : mont a reont hervez o c'hoant pe hervez an degouezhioù. mignoniezh, alkol, drammm, kejadennoù, rev, karan-tez, nozvezhioù diroll, abadennoù sonerezh, avanturioù liesseurt... Ha koulskoude e seblantont bezañ war glask.

E rakskrid Ann Charters e

kaver un ali gant John Holmes, unan eus mignoned Kerouac, o lavaret e oant : « *on a quest, that the specific object of their quest was spiritual. Though they rushed back and forth across the country on the slightest pretext, gathering kicks along the way, their real journey was inward ; and if they seemed to trespass most boundaries, legal and moral, it was only in the hope of finding a belief on the other side* »¹.

En un arroudenn eus ul lizher kaset d'ur studier gant Jack Kerouac e 1961(meneget e *Why Kerouac Matters : the Lessons of On the Road (They 're not What You Think)*, gant John Leland, 2007) e c'heller lenn : « *Dean and I were embarked on a journey through post-Whitman*

America to find that America and find the inherent goodness in American man. It was really a story about two catholic buddies roaming the country in search of God. And we found Him »².

Kavet e vez gant skridvarnerien zo ez eus un doare tristidigezh a-hed ar romant. Ur santimant a c'hwitadenn war meur a dachenn... Ha koulskoude e chom ar c'hoant klask... Kalz o deus pouezet war an tu “macho” un tamm diaes da c'houzañf. Gwir eo n'eo ket gwall blijus sell hag emzalc'h paotred ar romant e-keñver ar merc'hed. Doareoù an darn vrasañ eus ar baotred er Stadoù-Unanet (hag e lec'h all kazi sur) d'ar c'houlz-se ? Un tamm diaes da gompren pa soñjer e mennozhioù ar *beat*

1 « O klask, ha danvez dibar o c'hlask oa speredel. Daoust dezho redek a-dreuz hag a-hed evit an disterañ digarez, pakañ taolioù e-leizh a-hed o hent, o beaj gwirion oa en o c'hreiz ; ma seblantent mont en tu-hont da galz bevennoù, lezennel ha moral, ne oa nemet gant ar spi kavout ur gredenn en tu all. »

2 « Kaset e voemp, Dean ha me, en ur veaj a-dreuz Amerika goude-Whitman evit kavout an Amerika-se ha kavout ar vadelezh naturel e kalon pep amerikan. Bez' e oa, e gwirionez, istor daou vignon katolik o kantren dre ar vro o klask Doue. Ha kavet hon eus Anezhañ. »(troet prim-ha-prim)

generation war dachennoù all...

Moarvat, n'eo ket un degouezh mard eo bet roet an titl a *Sad Paradise, la dernière route de Jack Kerouac* en ul levr gant René Tanguy ha reoù all ma kaver al lizheroù bet eskemmet e-pad tri bloaz gant Youenn Gwernig ha Kerouac (*Locus Solus*, 2016).

Arabat ankouaat e voe Youenn ha Kerouac mignoned vras e-pad tri bloaz a-raok na yafe Kerouac da Anaon e miz Here 1969. E-touez al lizheroù bet kaset gant Youenn Gwernig da Ronan Huon e kaver Kerouac meneget evit ar wech kentañ d'an 3 a viz Kerzu 1966 (*Al Liamm* niv 411, Gouere-Eost 2015, aozet gant skoazell Daniel Kernalegenn). Skrivañ a reas Youenn diwar e benn d'an 3 a viz Genver 1967 c'hoazh. Gellet a reer lenn ul lizher bet kaset gant Kerouac da Wernig d'an 29 a viz Even 1967 hag unan bet kaset da Gerouac gant Gwernig d'an 19 a viz Gwengolo 1969, ur miz a-raok ma yafe Kerouac da Anaon, d'an 21 a viz Here. An daou lizher-se zo bet lakaet e brezhoneg gant

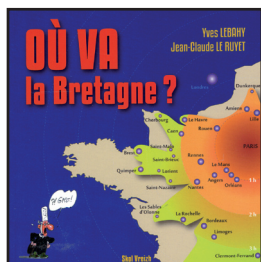
Daniel Kernalegenn³.

47 vloaz 'oa Jean-Louis Le Bris de Kerouac pa varvas goude bezañ bevet ur vuhez un tamm diroll leun a entan, a strafuill ivez. Daoust hag-eñ ez eo *On the Road* ur bennoberenn pe get ? Ne vern ! Ul levr pouezus-kenañ eo, ken abalamour d'an doare m'eo bet savet ha d'e ditl, ken abalamour d'ar sell a ro war Amerika ha spered ur remziad tud d'ur mare resis. Renket eo e-touez levrioù "klasel" lennegezh ar Stadoù-Unanet. Bras eo bet levezon ar romant ha hini ar *beat generation*, padus ivez. Gortozet em eus pell a-raok lenn *On the Road* met aliañ a ran ar re n'o deus ket e lennet c'hoazh d'en ober⁴.

3 Un digarez marteze da lenn pe adlenn *La grande Tribu*, romant Youenn Gwernig o tremen e New York, bet embannet e ti Grasset e 1982.

4 War roll an troidigezhioù a c'hellfe bezañ sikouret gant ar rannvro emañ *On the Road*. Hag-eñ e vo kavet unan evit sammañ al labour ?

Où va la Bretagne ?,
gant Yves Lebahy ha
Jean-Claude Le Ruyet,
Skol Vreizh, 2018,
112 pajenn, 13€

Dedennus-kenañ eo al levrbihan-mañ evit an holl re a stourm evit un dazont gwelloc’h evit Breizh. Dedennus ne dalvez ket gwellweler. N’eus abeg ebet da vezañ dall. Sellet ouzh an traoù evel m’emaint zo an doare gwellañ da zont a-benn da cheñch anezho. Nec’hus eo stad an traoù taolennet gant Yves Lebahy war dachenn an ekonomiezh, aozadur ar vro, ur gevredigezh vreizhat a chomfe dibar. Emdroadurioù drastus a gaver el labour-douar, er peskerezh, er greanterezh... abaoe bloavezhioù. Kemmoù an hin, an dibaboù ekonomikel etrevroadel (azeulerezh ar “marc’had”) o deus o levezon war stad ar vro. Dielfennet e vez an demografiezh hag he disoc’hoù, roll aozadur nevez an tiriad hag hini ar meurgêrioù (Roazhon ha Naoned, dreist-holl) evit kas Breizh war un hent teñval ma n’eo ket dall. An arguzennoù zo sklaer, kalz

kartennoù kentelius a zo. Hep ankouaat tresadennoù Nono... Al lodennoù sevenadurel savet gant Jean-Claude Le Ruyet zo sklaer ivez war deskri-vadur stad an traoù daoust da evezhiadennoù souezhus : « *le breton, contrairement au gallo, ne dispose pas d’un centre de réflexion et de proposition concernant la langue* ». Kavout a ran gwall “bizounourz” ar pezh a lenner a-zivout ar gallaoueg (dreist-holl hep prouenn resis, *l’Institut du gallo* zo bet krouet nevez zo). Ar fed ne vefe kaoz ebet eus *Ofis Publik ar Brezhoneg*, meneget evit ar Prizioù nemetken, ne ro ket ur sell gwall zigor war ar galv d’an unvaniezh a gaver er fin. Gelllet a reer burutellañ gant gwir abeg labour an *Ofis* met e lezel mik a-gostez war dachenn ar yezh n’eo ket sirius. Menegiñ *War’l Leur* nemetken evit an dañs hag ankouaat *Kendalc’h* n’eo ket siriusoc’h. Gant ar

spi n'eo ket dibaboù met just skañvbennerezh... A-hend all ez eo dedennus ha pouezus ar goulennoù savet.

Dipitet eur, evel ma vezer alies gant al lodenn “raktresoù”. Traoù re eeunik : pa lenner (p.103) « [...] *la seule façon pour la Bretagne de sortir de ce cycle infernal qui l'entraîne vers l'effacement est de retrouver (sic) les prérogatives qui sont de son ressort* » pe (p.105) « *pourquoi les Régions [...], ne font-elles pas mention de ces textes fondamentaux pour demander le transfert de compétence dans le domaine linguistique* ». En em c'houlenn a reer perak ec'h ankouaer ar goulennoù bet graet gant Kuzul Breizh war meur a dachenn (dour, sevenadur)... ha nac'h et pe strishaet bep tro.

P.106 ez eus traoù un tamm souezhus er rann *Mais l'Etat n'est pas seul responsable* : « *Les autres régions se mobilisent* », « *Comment se fait-il que la Bretagne [...], soit si peu revendicative depuis de nombreuses années* ». N'eus ket ezhomm da glask pemp troad d'ar maout, siwazh. Piv 'vez dilennet gant ar Vretoned ? Ha dont a reer a-benn da “emskiantekaat” an dud ?

Ezhomm a vefe respontoù ha n'eo ket goulennoù. Ha ret eo diwall keñveriañ hor bro gant Korsika pe Euskadi hep diskouez an diforc'hioù etre ar saviadoù.

Kavout a reer er fin al “lizher d'an Tad Nedeleg” a vezer kustum da lenn : « *N'est-il pas temps de fédérer... ?* ». Eo, evel-just, ha kinniget 'vez abaoe pell gant bepred memes c'hwitadennoù. Aze e vefe bet mat kaout un dielfennadur eus abegoù ar c'hwitadennoù-se gant un tamm “emvarn” a-berzh ar pezh a anver *Emsav* ha dreist-holl kinnigoù evit gwellaat an traoù. Ma tleomp en em gavout, ur wech ouzhpenn, evit lâret « poent e vefe unvaniñ an nerzhioù... » hep mont pelloc'h, ne servijo ket da galz tra. Pep hini a wel an “unaniezh” en-dro dezhañ nemetken... Ur skouer anat a gaver war an dachenn bolitikel : pa vez ur strollad oc'h ober un tammig berzh e krouer ur chapelig e-kichen. Gant ar spi e vo tu da gavout diskoulmoù, ar wech-mañ...

PETRA NEVEZ ?

Malo BOUËSSEL du BOURG

Istor ar vatezh ruz,
gant Margaret Atwood,
brezhoneg gant Alan Martel,
An Alarc'h embannadurioù,
440 pajenn, 15€

Embannet e oa bet *Istor ar vatezh ruz* e 1985 er C'hanaad, dindan an titl orin *The Handmaid's Tale*. Berzh bras en deus graet levr Margaret Atwood. Troet eo bet e meur a yezh. Ur film hag ur stirad pellwel hollvrudet a zo bet tennet eus he levr.

Un distopiezh eo romant Atwood, da lavarout eo ur seurt

enep-utopiezh ma ne c'hell ket Mab-den kavout an eürusted, evel e romant Georges Orwell : 1984. *Istor ar vatezh ruz* a zo kontet gant ar benndudenn e stumm un unangomz diehan. Ur vaouez yaouank deuet da vezañ matezh eo-hi, pe sklavez zoken, goude m'eo bet staliet Republik Gilead un tu bennak er Stadoù Unanet. Ur renad hollvelour eo,

etre tadeliezh ha teokratiezh, diazezet war talvoudoù hengounel strizh. Bresk eo hon demokratelezhioù, a gemenn deomp Margaret Atwood. Un enkadenn ekologel, ur c'hleñved-red, un emsavadeg, ha buan e vez laeret hor frankiz diganeomp, war zigarez saveteiñ ha purañ ar bed, en anv un uhelvennad, ar Wirionez hag ar Mad... War se e vo lakaet ar merc'hed dindan gazel-ge gant ar baotred. Goude ur gwallreuz ekologel eo kouezhet feur genel ar maouezed. Ar re a zo chomet frouezhus a vez skrapet ha lakaet da blegañ. Gwisket e vezont gant ur sae ruz, ha palforset ingal gant bep a C'hourc'hemmer, war varlenn e bried gaonac'h. Un aspadenn eus al lid-se a gaver er Bibl gant istor Rachel, aet difrouezh, hag a c'houlenn gant he gwaz ma vo roet ur bugel dezhi dre vrazesañ ur vatezh : « Kae daveti hag e c'hano war va barlenn : drezi em bo bugale me ivez » (Geneliezh, 30 : 1-3). N'he deus dezrevellet Margaret Atwood nemet traoù a anavezomp, pe hon eus anavezet un tu bennak er bed, ken ez eo gwirheñvel-kenañ he danevell, ha kreñvoc'h a se. An aon, ar flatrañ hag ar

muderezh, an evezherezh, ar goulagoù, ar merc'hed izelaet, al lenn hag ar sonerezh berzet, al lazhadennoù divarn, an tailhañ... Mont a ra ar sujidgezh betek intrañ ar yezh. Ret eo ober gant troiennoù resis diouzh an degouezhioù : « Ra vo benniget ar frouezhenn », « Gant ma tigo an Aotrou », « Ra vo meulet », « Dindan e lagad »... Savet eo *Istor ar vatezh ruz* diwar ur mennozh dispar. Efedus eo an diskouezadur. An dezrevell avat am eus kavet unton hag hirik. Prizoniadez eo Margaret Atwood eus destrizhoù an doare kontañ he deus dibabet. Un anangomz eo, met n'eo nag un deizlevr skrivet, na soñjoù dieub o tiplukañ diouzh doare ar *stream of consciousness*. Eus enrolladennoù adkavet ez eus anv. Da lavarout eo un danevell ha n'eo ket bet eztaolet war an tomm, un danevell ha n'eo ket bet kizellet evel ur skrid. Un hent etre eo. Alese an untonelezh moarvat. Ma... Bezet pe vezet ez eo *Istor ar vatezh ruz* ul levr ha n'heller ket lenn hep divouedañ e benn...

MBdB

Ar priñs-forban,
gant Yulia Borisova,
livadurioù gant
Oksana Diachkova,
Al Lany,
144 fajenn, 16€

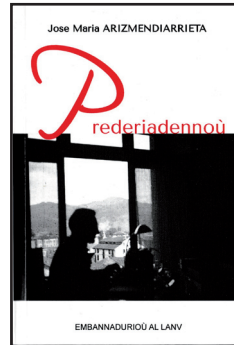

Alies e teu da wir, er c'hon-tadennoù hag er gwengeloù, an diouganoù bet distaget dirak ur c'havell, ha pep hini da sammañ e blanedenn griz war e chouk. Un den fur, ur sorser, un estrañ-jour, ur voudig, ur gornandonez, a stou a-us d'ar c'havell evit embann petra 'vo tonkad ar c'hrouadur-mañ-krouadur. Kaer o do e dud klask e wareziñ pe diwall dioutañ, ne vo ket tu treiñ diwar an tonkadur. Evel-se bezet graet... Istor *Ar priñs-forban* a grog hervez ar memes patrom. Ur roue, bet kelaouet gant un den drouk ha diskiant, e vefe diskaret gant e vab nevez c'hanet, a c'houlenn ma vo debret ar bidoc'hig gant ar moc'h. Saveteet e vo ar babig gant karantez e c'hoar. Ha goude ? Deoc'h da zigeriñ al levr ma fell deoc'h gouzout hiroc'h... Ne lennin deoc'h nemet ar rannbennad klozañ : « Tud zo a vez ganet dichenus ; / An droug a vez prestik / Da hadañ e c'hreun. / Met nerzh ar

garantez / A vezo kalz kreñ-voc'h, / M'he devez tro da greskiñ / E-barzh ur galon ». Renket eo ar skrid dre bozioù eizh gwerzenn, pemp pe c'hwec'h troad dezho, lusket mat, aes da lenn, fresk ha skañv, hag intret gant ur seurt melkoni heson. An ton tener ha flour-se am eus kavet dudius, met man-kout a ra taolioù kaer pe taolioù fizik, marteze, evit boemiñ ur bugel... Nemet ha disheñvel e ve degemer ar baotredigoù diouzh hini ar merc'hedigoù... Kement-se a gas ac'hanomp dre ribinoù all, 'm eus aon...

MBdB

Prederiadennoù,
gant Jose Maria
Arizmendiarieta,
Al Lanv,
234 fajenn, 14€

Alies em eus bet tro da gle-
vet penaos n'eo ket efedus ar
c'hevelourioù bras. Ne rafent
nemet produiñ hep derc'hel kont
eus goulenn ar marc'had, hep
tamm preder evit an endro, hag
hep doujañs evit o c'hevelou-
rien, bet lamet o galloud diganto
gant teknokrated o gouzougen-
noù gwenn. Gant *Mandragón*
Corporación Cooperativa
(MCC), anezhi brasañ kevelouri
a zo er bed, e vez lakaet anat
n'eo ket gwir bater ar raksoñjoù-
se. *Humanity at work*, al lugan-
se a c'heller lenn war lec'hienn
internet MCC. Ouzhpenn 70 000
a c'hopridi a vez o labourat en
unan eus an 268 kevelouri a ya
d'ober ar stroll kevelourel-se.
Meur a c'hennad a vez pleustret
ganto : greanterezh (*Fagor...*),
staliou bras (*Eroski*), bank ha
kretadurezh, enklask-ha-diorren.
Ar stummadur dibaouez a zo bet
lakaet e-kreiz ar jeu. Gant ar

stummadur micherel eo kroget
an avantur zoken, dindan
levezon un den dreist-ordinal :
Jose Maria Arismendiarieta
(1915-1976). Fellout a rae
dezhañ reiñ ur chañs d'ar viche-
rourien dre stummañ anezho.
Enebiezh a voe a-berzh pennoù
bras embregerezhioù ar vro er
penn kentañ. Mont a reas Jose
Maria Arismendiarieta (JMA)
betek penn koulskoude, ha savet
e voe e Skol Vicherel gentañ e
1943, gant skoazell tud eus
Arraste, e Biskaia, Bro-Euskadi,
ur vro hag a oa bet skoet fall
gant Franco. Maget e oa JMA
gant mennozhioù an obererezh
sokial, bet displeget gant ar Pab
Pie XI en e lizher-meur *Quadra-*
gessimo Anno, ha kenkoulz all
gant personelouriezh ar prede-
rour Emmanuel Mounier. Diwar
ar pennaennoù-se e voe savet ar
gevelouri gentañ (*Ogor*, deuet
da vezañ *Fagor* abaoe), gant

pemp studier. Tamm-ha-tamm e reas berzh mennozhioù JMA. Renablet eo bet e brederiadennoù el levrig embannet gant *Al Lanv* : 548 frazenn pe rannben-nadig distag a ya d'ober al levr. Renket int dre demoù hag istemoù : Mab-den, ar frankiz, an atebegezh, ar voraliezh, an desavadurezh, al labour... Gant rakger Padrig an Habask, en deus troet ar skrid diwar an euskareg, e ouio al lenner ar pep retañ a-raok kregiñ ganti. Plijus-kenañ eo al levr, hag aes da lenn. Dispakañ a ra JMA mennozhioù don, eeun, pleustrek, fur ha modern. Renet e oa e

nerzh difaezhus gant un uhelvennad denel ha kristen, met ne oa ket dall evit kelo-se : « Ar mennozhioù mat o devez tud dic'houest d'o lakaat e pleustr a c'hell bezañ ur morfin dañjerus ». Diskouez a ra un hent nevez ha n'eo na frankizour, na komunour. « Petra eo Mab-den ? Ur boud n'eo ket peurv. Ur boud a c'hell gwellaat. Ur boud n'eo ket e blanedenn arvestiñ hogen treuzfurmiñ. En em dreuzfurmiñ ha treuzfurmiñ ar pezh a zo war e dro. »

MBdB

**Seizh tra da ober,
gant Jean Le Clerc
de la Herverie,
Al Liamm,
146 pajenn, 12€**

Sed un iskis a romant. Buhez ur “paotr al listennoù” a vez kontet deomp gant ar benndu-denn. Seizh tra a ya d'ober ar vuhez, emezañ : « 1. Genel, 2. Kreskiñ, 3. Labourat, 4. C'hoari, 5. Sevel bugale, 6. Bevañ war e

leve, 7. Mervel ». E c'hellfe seblantout un tamm skort, pe kinek zoken. N'eo ket avat. Met war goshaat emañ hon haroz. P'eo bet rediet da zilojañ eo deuet mouezhioù an tremened da gorolliñ stankoc'h-stankañ

en e benn. Kuitaet en deus ur gêriadenn eus Kreiz-Breizh evit mont da vevañ en ur gêr vras ha modern. Ar soñjoù hiraezhus a vage p'edo o rambreal a zo deuet da vezañ tasmantoù fetisoc'h-fetisañ. An dud karet ne c'houlennont ket digor pa zeuont tre, ha pa vefent marv abaoe pell, ken e teuont da vezañ ur samm gwech-ha-tro... Dreist-holl pa vez startijenn enno forzh pegement. Kuzulioù ha huana-dennoù a zeu ganto dizehan. Gouzout a reont diskouez o imor, mat pe fall... Viviana, mestrez bet an haroz, hag a oa bet sammet pell zo gant ur

c'hleñved diremed, a zo barrek da c'hoari daou gantañ, evel en amzer gozh, dre hanterouriezh e vignonez nevez ! Intret eo an destenn gant teneridigezh ha gant fent... Eeun ha plaen eo stil Jean Le Clerc de la Herverie avat, betek re, gwech-ha-gwech-all, zoken. Fellout a ra d'an aozer diskouez ur realouriezh rik e-kichen ur bed faltaziusoc'h moarvat, kement ha kreñvaat gwirheñvelded e zanevell. Priz 2017 ar brezhoneg a oa bet roet da *Seizh Tra da Ober* gant Kêr Kemper.

MBdB

Ouzh skleur an noz,
gant Jerom Olivry,
Al Liamm,
260 pajenn, 14€

Daoulagad damruz ar plac'h war ar golo... Hag ar rizenn wad-se o neudenniñ diwar korn he lagad dehoù, a-liv gant lizherennoù an titl : *Ouzh skleur an noz*. « Moliac'h » a lenner neuze,

evel ur c'houzavadenn zidrouz. Poent eo mont e-barzh... Ne voc'h ket dipitet. Un istor kriz ha gotek eo. Ar re a zo bet plijet gant *Twilight* pe *Millenium* a vo en o bleud e trepasioù *under-*

ground bed Jerom Olivry. Kalz a blijadur am eus bet o lenn ar romant kentañ-se. Arvarus e oa raktres an aozer evelato. Aes e vije bet koll sont. Risklus e oa kemmeskañ un enklask polis realour gant ur bed hud ha dianav, livet e-giz ma vije gwir... Alese ar moliac'h...

Ur c'horf marv zo bet kavet en ur boubellenn goude ur sonadeg punk... An enseller karget da ziskoulmañ an afer a zo un den outañ e-unan, spere-dek ha barrek, kozh a-walc'h, bosigernet gant ar vuhez... Kodoù mil anavezet ar romantoù polis, emit-hu... Krog start en e zouar eo an enseller. Ne oar ket, ha biken ne ouio, en deus taolet troad war dachenn ar sunerien-wad... Ar re-se o deus sec'hed ken o deus... Ha meur a vuntr en do an enseller da blediñ ganto hepdale.

Kreñvoc'h em eus kavet hanterenn gentañ al levr, ma chom al lenner en entremar, hep kompren mat eus petra ez eus anv. En eil hanterenn e teu pep tra da vezañ sklaer. Ober a reer anaoudegezh gant bedig ar sunerien-wad. Ar gevredigezh voemusse, livet war an hir, a gemer he c'hreñv war an enklask polis, a zeu da vezañ eilrenk. Torret ar

c'hempouez neuze, e-giz pa vije bet lonket an aozer gant ar sunerien. Kregiñ a ra gant un eil romant e-diabarzh ar romant kentañ, e riskl da zilezel an hini kentañ.

Ne goll ket Jerom Olivry penn e neudenn avat, war-bouez troioù-ouesk, gwechavez. Gouzout a oar kontañ un istor paket brav hag hol lakaat war ar glaou ruz. Ijin a-walc'h en deus evit empentañ ur bed dianav gant e reolennoù taer, e vennadoù pe uhelvennadoù, e stourmoù didruez... Bed ar sunerien-wad n'eo ket gwall bell diouzh hon hini, pa vo lavaret. Boudoù foll ha boudoù fur zo. Nemet hiroc'h e pad o buhez. Ur stuz hag a vo hon hini, moarvat, pa vo bet trec'h an treuzdenelouriezh...

MBdB

Gwez ar vro,
testenn gant Padrig
an Habask,
livadurioù gant Anna
Duval-Guennoc,
Al Lany,
92 pajenn, 15€

Pegen brav al levrig-se ! Diouer a rae d'ar vrezhonegrien kar-o-yezh ha kar-o-endro. Levrioù mat hon eus diwar-benn al laboused ha diwar-benn ar plant, met seurt ebet, din da c'houzout, gouestlet d'ar gwez. Na trist eo pourmen en natur hep gouzout envel ar gwez meurdezus a vamer outo. Al lodenn vrasañ eus an dud, hiziv an deiz, n'int ket gouest da anavezout ouzhpenn tri pe bevar seurtad gwez, ha c'hoazh... A-drugarez da genlabour frouezhus Padrig an Habask hag Anna Duval-Guennoc e vint e doare da envel c'hwec'h seurtad gwez ha tregont, dre o delioù, o frouezh, o ruskenn, o barradur, pe stumm o c'hef... Ul labour pedagogel sklaer-tre en deus graet Padrig an Habask, ha livadurioù Anna Duval-Guennoc a zo ken resis all, ha brav-eston. Stummet eo bet-hi war an tresañ-

skiantel ha brav e teu ganti, ur misi. E fin al levr ez eus ur renabl eus an troioù-lavar savet diwar perzhioù heverk ar gwez-mañ-gwez. Mankout a ra ur c'heriaoueg marteze, rak fonnus a-walc'h eo ar gerioù teknel, pe nebeutoc'h anavezet, bezañ ma n'eo ket re ziaes divinout o ster, peurvuañ.

MBdB

**Arabat dit mont
d'ar skol,**
gant Maïre Zepf,
skeudennaouet gant
Tarsila Krüse,
troet gant Padrig an Habask,
Al Lany,
34 fajenn, 8,50€

Benno, an arzhig bihan-se, a zo birvilh ennañ. Poent eo dezhañ mont d'e zevezh skol kentañ. Prest eo ken ez eo. N'eus nemet un dra a ya a-dreuz... e vammig an hini eo. N'he deus ket c'hoant ez afe he c'holladenn diwarni. Ankeniet fall eo.

N'anavez ket ar mammoù all e porzh ar skol... Benno eo a ranko he frealziñ. Eilpennet eo penn-da-benn ar rolloù boas... Peadra da reiñ plijadur d'al lennerien yaouank, hep ket a var...

MBdB

Pok din, Jozefin !,
1200 verbes bretons,
gant Mark Kerrain,
Sav-heol,
94 pajenn, 6€

Kement tra hoc'h eus bet c'hoant da c'houzout a-viskoazh a-zivout ar verb brezhonek hep krediñ goulenn a gavoc'h e-barzh *Pok din, Jozefin !*, gant Mark Kerrain. Eus ul levr deskiñ ez eus any, evel m'eo lakaet anat gant an eiltitloù. Skrivet eo

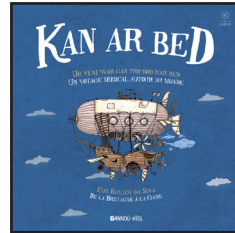
e gallek. Gouestlet eo d'an deraouidi koulz ha d'an dud desketoc'h. An deraouidi a gavo ar pep retañ evit kompren mat mont en-dro ar verb brezhonek, gant displegadurioù eeun, skouerioù sklaer, taolennoù kendodel ha poelladennoù. Met

ar vrezhonegerien arroutet a gavo boued ivez evit resisaat ar poent-mañ-poent... Implij an anv-verb en doare-goure'hemenn (p. 7), pegoulz ober gant ar verb-skoazell *bezañ* e-lec'h gant ar verb-skoazell *kaout* (p. 15), an diforc'h etre ur verb emober hag ur verb kenemober (p. 35), an eil stumm *kemerit-*

me, laoskit-me, e-kichen kemerit ac'hanon, laoskit ac'hanon (p. 46)... ha troioù-lavar niverus renabet e fin al levr e stumm ur c'heriaoueg 1 200 verb. Digarez ebet da *gac'hat ar marv*, pelloc'h, pa vo anv eus toulloù-strap ar verb brezhoneg...

MBdB

**Kan ar bed,
Ur veaj war gan
tro-dro d'ar bed,
Bannoù-Heol,
50 pajenn, 21,90€**

Ur misi eo *Kan ar bed*. Ur misi hag ur marzh. Kontañ a ra istor Liza, ur plac'hig eus Menez Are. Emañ-hi o vont d'ober tro ar voul-douar dre nerzh he hunvreoù. Tremen a ra dre drizek bro, eus Breizh da Sina, ha bewech e ra anaoudegezh gant ur sevenadur nevez a-drugarez d'ur ganaouenn hengounel eus ar vro-se. Liammet eo ar c'hanaouennoù gant ur gontadenn eeun skrivet gant Clara Colin. Klozet e vo troiad Liza gant Tuchenn Mikael, kanaouenn Youenn Gwernig. E brezhoneg e vez roet ar c'hanaouennoù da glevet, mesket gant bommoù

e yezhoù estren gwech ha tro. Troet eo bet ar c'homzoù, pe adijinet penn-da-benn, gant daouzek skrivagner ha gant skolidi ar Releg.

Pevar bloaz labour ! An obereñn gentañ, an taol-kaer, pa lamarin mat, eo ar stourm evit kas ur seurt raktres da benn vat. Skoilhoù sof-kont a oa war an hent : ar gwirioù, an arc'han-taouiñ, al lec'hioù enrollañ... Brav eo deuet gant Arno Elegoed ha Joris Inadias koulskoude. Micherel kenañ eo *Kan ar Bed*, ha brav eston an disoc'h.

En tu all da gant den o deus kemeret perzh ! Skrivagnerien,

kanerien, sonerien, teknisianed... Enrollet eo bet e Sofia (gant laz-seniñ simfoniek Bulgaria), e Roazhon (en iliz Sant-Laorañs), e Pariz, e Valladolid. Kemmesket eo bet ar CD e Laval hag e Kemper (e *Studio Dizale*)... Hag al levr a zo ken brav all. Divyezhek eo. C'hoarioù zo bet enbarzhet evit ar vugale : dezho da adkavout binvioù seniñ kuzhet e kildroioù an tresadennoù. Skeudennaouet eo bet al levr gant Geoffrey Berniolle, un Naonedad donezonet kaer.

Ouzhpenn plijadur zo da gaout gant *Kan ar bed*. Un eienenn vleunius a strink diouzh beaj Liza. Digeriñ a ra he

daoulagad war sevenadurioù liesseurt, dre ar brezhoneg. Sevenadur Breizh zo lakaet keñver-ha-keñver gant holl sevenadurioù ar bed. Frouezh ur c'henlabour etrebroadel eo. Lakaat a ra anat ez eo ar brezhoneg ur benveg modern evit kompren ar bed, hag evit skoulmañ liammoù a vignoniezh gant ar yezhoù all, gant ar sevenadurioù all ha gant an estrenien. « Digorit ho prenestri war ar bed » a lavare saverien *Gwalarn* tost kant vloaz zo dija...

Prenit, profit, brudit *Kan ar bed* !

MBdB

NOTENNOÙ

**Annaig KERVELLA &
Tudual HUON**

PROFOÙ

Miz Gwengolo : Herve AR BEG ; Pieig AN DIGERC'HER ;
Gilbert KEROUANTON

— War un dro : 50€

Miz Here : Jean-Pierre FOUILLE ; Jean-Claude LE THOMAS ;
Ivon AR GAG ; Ian PRESS ; Jean LE CLERC DE LA HERVERIE ;
Pêr DREZEN ; Alain BOUVET ; Yann-Loeiz KABELL ; Gwenael
BARON ; Tremeur GUILLAUMIE ; Anton AR BARZH ; Mari-
Soaz AR C'HOZH ; Daniel KERNALEGENN ; Riwal HUON ;
Robert PERROUD ; Jean-Claude MORVAN

— War un dro : 225€

Miz Du : Bernez TANGI ; Robert GOUZIEN ; Eric
CHEVALLIER ; Fañch JESTIN ; Pêr LEMOINE ; Thierry
MADEC ; Yann AN AOD ; Anton FITAMANT ; Celestin ha Mari-
Jo LE ROUX ; Alan MARTEL ; Mikael BRIANT ; Hervé RENAN ;
ER HOULVENN Alan

— War un dro : 315€

*Mil drugarez a lavaromp ur wech ouzhpenn
d'hor skoazellerien.*

Priz AEB

D'ar Sadorn 10 a viz Du e oa bet roet priz AEB/USB (*Association des Ecrivains Bretons / Unvaniezh Skrivagnerien Breizh*) e Lokmariaker. Michel Priziac eo prezidant an Unvaniezh.

Evit ar romantoù pe levrioù e brezhoneg e oa tri den war ar renk : Malo Bouessël du Bourg evit e zastumad danevelloù *Du evel an noz liesliv* ; Riwal Huon evit e romant *Park Balan* ha Yann Guillamot evit *Straed ar sec'hedien ha koñchennoù all*. Gant Malo Bouessël du Bourg eo aet ar maout.

Priz ar romant e galleg a zo aet gant Virginie Caillé-Bastide evit he romant *Le Sans Dieu*.

Priz danevelloù brezhoneg Kêr Garaez

E-kerzh Gouel al levrioù e Karaez e oa bet roet priz danevelloù brezhonek kêr Garaez da g-Kristian Braz evit an danevell *Feunteun Santez Diboan*. Al lodenn gentañ anezhi a oa bet embannet e-barzh niverenn 145 *Al Lanv*.

Priz Langleiz

Evel bep bloaz e oa deuet Gaëtan de Langlais, mab Langleiz, da ginnig priz Langleiz e-doug Gouel al levrioù e Karaez. Er bloaz-mañ e oa bet roet ar priz da Gireg Konan. E 2016 en doa lakaet embann gant *An Alarc'h : Eostad, gerioù ha troioù-lavar tro-dro da Berroz ha pelloc'h*. E 2004 en doa kinnig da *Dastum Bro-Dreger* embann levr kanaouennoù ar Gonaned, *Tro ma c'hanton*. Bep an amzer e skriv ur pennad e brezhoneg er gelaouenn *Le Trégor*, e bro Lannuon. Lakaet en deus e brezhoneg daou levr evit ar vugale ivez : *Ma bloavezh Tigr e Japan*, *Ma bloavezh konikl e Korea* gant Sylvie Servan-Schreiber. Bet 'oa bet prezidant Ti ar Vro Treger ha Goueloù e-pad dek vloaz e Kawan ha sikouret en deus aozañ div lec'hienn vrudet : *Kaouenn* (ur seurt *Youtube* brezhoneg) hag *Hor Bed*, ul lec'hienn gelaouennerezh.

SALOÑS AL LEVRIOÙ E KARAEZ _____

Evit an 29^{vet} gwech en em gave un toullad embannerien ha skrivagnerien eus Breizh e Karaez, d'ar 27 ha 28 a viz Here evit Gouel al Levrioù e Breizh. Er bloaz-mañ e oa dodenn ar gouel “Romantoù ha romanterien”, un digarez da eskemm war ar c’hrouiñ e Breizh, e vefe e brezhoneg pe e galleg.

Un diskouezadeg “Kan ar bed” a oa ivez, da-heul embannadur al levr-pladenn gant ar memes titl, e ti *Bannoù-Heol*.

Ar prizioù a zo bet roet tamm-ha-tamm e-kerzh an dibenn-sizhun dirak un toullad tud, marteze un tamm nebeutoc’h evit bloavezhioù zo bet. Met ar gouel-se en deus lakaet splann nerzh ha youl an embann e Breizh, kement hag interest ar Vretoned evit al levrioù hag al lennegezh : ouzhpenn 100 ti-embann, war-dro 300 skrivagner war al lec’h... un 50 bennak “nevez” en o zouez !

An tregontvet gouel a vo aozet a-benn bloaz... Gallout a reer soñjal e vo lidet war an ton bras !

D’ISTRIBILH : KATCH, UR VIDEO NEVEZ _____

Breser Bier Plouider Gwenole Ollivier en deus skignet war *Youtube* ur video nevez evit brudañ e vreserezh bier e Lestevennog. Ur video leun a fent ha savet mat zo bet sevenet gant mignoned ampart ha displegañ a ra e brezhoneg evel-just ivez e c’hell prenañ heiz bio produet gant ur peizant, mignon dezhañ.

DISPAK.BZH _____

N’eus ket keit-se e oa bet roet lañs d’ur gelaouenn enlinenn : *Dispak, ar gelaouenn dichipot*. Ur media nevez a dlefe ober berzh e-touez ar vrezhonegerien pa n’eus ket ur bern skridoù brezhonek

enlinenn evit poent. Keleier a bep seurt a c'heller lenn e brezhoneg : dazont an anvioù-lec'h e Breizh, al lojeiz sokial en arvar e Breizh, adunvaniñ Breizh, ar c'helenn en Aodoù-an-Arvor hag ur bern pennadoù all dedennus-tre. Klevout brezhoneg a c'heller ober ivez da skouer gant Klet Beyer a zispleg penaos en deus kenlabouret evel eilmouezhier evit un dresadenn vev e galleg : *Un homme est mort*. Ur pennad e brezhoneg a zo gant Mevena Guillouzic-Gouret hag ur video e galleg da-heul diwar-benn ar gwallerezh e Bro-Libia. Pal ar strollad yaouank en deus roet lañs d'ar gelaouenn-mañ war ar rouedad a zo kinnig ur sav-poent breton war ar vro hag ar bed, reiñ ur skeudenn vodern eus hor yezh. Ne guzhont ket e savont o fennadoù gant ur sell brogarour, o fal a zo ivez diazezañ ur gevredigezh reishoc'h e Breizh.

KAN AR BED

Pladenn heverkañ 2018 e vo ar bladenn-levr-mañ hep mar ebet ! Hor c'heneil Arno Elegoed eus *Bannoù-Heol* en deus kaset ur raktres eus ar bravañ betek penn. Ul labour 4 bloaz. Skoilhoù a zo bet war an hent ha ranket en deus derc'hel penn. Ul lañs a enor a zo bet lidet e ti-kêr Kemper d'ar Gwener 16 a viz Du. E Gouel Levrioù Karaez 'oa bet gwelet an oberenn evit ar wech kentañ.

Goude bezañ bet ur raktres evit ar vugale ez eo e gwirionez un oberenn evit an holl. Al levr a gont beaj Liza o nijal eus ur vro d'eben en-dro d'ar bed. Savet eo bet gant Clara Colin ha treset gant Geoffrey Berniolle. Un dibab kanaouennoù a zo bet graet. Ur wech bet an aotreoù eo un niver bras a dud o deus kemeret perzh : eus un tu brezhonegerien o deus azasaet, troet pe savet testennoù dieub diwar an testennoù pe ar sonerezh orin, eus un tu all kanerien, Laz-seniñ Bulgaria, ha labour teknikel ha melestradurel evel-just. Klevet pozioù brezhoneg war tonioù anavezet eus Euskadi, Rusia, Kabilia pe c'hoazh Sina a zo un drugar !

Ur gwir labour a-feson a zo bet kenurzhiat gant Arno Elegoed ha Joris Inadias ha se en enor da vMartial Ménard. Trugarez vras dezho.

Evit gouzout hiroc'h : kanarbed.bzh pe b-heol.com

06 08 88 57 55

Levr-pladenn : 21,90€ - Pladenn : 13,80€

KOAD SAV PELL

E Sant-Albin-an-Hiliber emañ tachenn *Koad Sav Pell*. Savet eo bet gant ar gevredigezh MAB (*Musée Archipel Breton*). Kavet e vez eno kalzik delwennoù ha kizelladurioù liammet gant istor Breizh. Bep bloaz e vez lidet ganto emgann Sant-Albin-an-Hiliber (27/07/1488). D'an 11 a viz Du ez eus bet ul lid en enor d'an holl Vretoned bet lazhet er brezelioù. Un delwenn a zo bet kizellet gant Marc Simon ha staliet eno a-ratozh. Teiryezhed eo : brezhoneg, gallaoueg ha saozneg. Setu ar skrid : « D'an holl Vretoned marvet dre wall Bro-C'hall – Tertout les Bretons peri rapport a la France – To all the bretons dead because of France ». Barzhoneg Tugdual Kalvez bet embannet e niv AL 429 *Ne oa ket trivec'h vloaz...* a zo bet dibunet a-raok *Ar Vro Gozh*.

ENOR D'AR PIPERS SKOSAT

Enoret eo bet ar sonerien skosat a zo bet lazhet e-kerzh an eil brezel bed dre ar bed a-bezh. E Breizh ivez. D'an 11 a viz Du eo en em gavet un toullad brav a sonerien war Menez Mikael er Menez Are. En o zouezh biniaouerien vreizhat ha skosat ar *Broken Arms Pipe Band*.

BAK E BREZHONEG

Ur gevredigezh a zo bet savet gant an toullad liseidi Diwan tremenet gante arnodenn ar matematikoù e brezhoneg e miz Even 2018. Ur stourm reizh emaint o kas war-raok. Komzoù Jean-Michel Blanquer, ministr an Deskadurezh, e penn kentañ miz Du a oa amsklaer. Kaset he deus ar gevredigezh ul lizher, goulennoù resis ennañ. Setu lodennig ziwezhañ al lizher : « Ar gevredigezh he deus c'hoant bremañ da gas an tabut war-raok hag anavezout en un doare resis savlec'h hon dilennidi. Perak eo posubl tremen an arnodenn matematikoù en euskareg ha ket e brezhoneg ? ». Skoazellet eo ar gevredigezh gant *Skoazell Vreizh*.

KEST, AR ROMANT AODIO KENTAÑ E BREZHONEG

Fin, din da c'houzout, ha pa na daoler ket kont eus an toulladig levrioù deuet maez gant ur CD d'o heul.

Rak amañ zo bet graet ar c'hontrol : war ar CD e vo kavet an istor kontet (2 eurvezh, 16 pennad), hag an destenn da-heul war PDF evit ar re a blijjo dezhe lenn anezhi.

Kest, petra eo ?

Ul levrig skrivet ganin evit Priz ar Yaouankiz 2010 (ha bet anezhañ !) eo, bet embannet neuze gant *Keit Vimp Bev*. Un doare

Bildungsroman eo, da lâret eo un istor ma vo kavet e hent a-hed ar pajennoù gant un den yaouank.

Erwan a zo ur paotr 18 vloaz, dilaouen anezhañ, start e zarempred gant e dad ha gant ar merc'hed.

Pa gav e ti e vamm-gozh nevez marvet un deizlevr skrivet gant un ofiser alaman e 1944 hag ur pakad lizhiri kaset gant e eontr kozh eus Alamagn ar Reter kozh e vo cheñchet penn-da-benn ster e vuhez. Mont a raio betek Berlin da gavout roud eus e dad-kozh hag eus e eontr kozh, bev atav, deuet hennezh da vezañ kenlabourer ar STASI goude bezañ bet ouzh tu an Almanted e-pad ar brezel. Ouzhpenn-se e kavo Erwan ar garantez du-hont !

Un *audiobook*, perak ?

N'eo ket kresket kalz a-hed ar bloavezhioù an niver a lennerien lennegezh vrezhonek, siwazh. Ha nebeut-tre 'vez kavet da glevet er radioioù. Anaout a ran koulskoude kalzik a dud a blijfe dezhe KLEKET lennegezh.

Berzh en doa graet al levrig *Kest* e bedig-bed an embann brezhonek, ha fromet e oa bet an dud gant an istor-se. Soñjet 'm eus neuze ne vefe ket ur soñj fall kinnig anezhañ en e stumm komzet.

Kest : penaos ?

Enrollet eo bet ganin er studio *Diatonic* e Kleder, frammet ha chabistret ganin ha gant Aline Aubry, embannet nevez zo gant *Al Liamm* ha dasparzhet gant *Kuzul ar Brezhoneg*, 12€ an tamm.

Ma plijo d'an dud, ha ma vo heuliet gant ur bern aodiolevrioù all en hor yezh !

Kristian Braz

DIGORADUR OFISIEL BUREVIOÙ KUZUL AR BREZHONEG _____

D'ar Yaou 29 a viz Du, da 6 eur noz, e oa bet lidet digoradur ofisiel Burevioù nevez *Kuzul ar Brezhoneg*. Pedet 'oa bet kalzik eus kevredigezhioù Bro-Lannuon ha Bro-Dreger. E anv ti-kêr Lannuon e oa deuet Jacques Giquel. Prezegennoù a zo bet distaget gant Riwanon Kervella, prezidantez Kuzul ar Brezhoneg, Patrick

L'Héréec, maer Plounerin e karg eus ar brezhoneg e LTC, ha Lena Louarn, eilprezidantez Rannvro Breizh e karg eus yezhoù Breizh. Ur banne 'oa bet kinniget d'ar gouvidi ha d'an holl re 'oa deuet betek ar burevioù. Un digarez laouen da eskemm ha da welet a-dost labour an implijidi hag ar c'hevredigezhioù bodet eno.

SKRIVADEG 2018

Abaoe ne vez mui aozet ar Skrivadeg gant DAO e kinnig kumun Logonna-Daoulaz aozañ an darvoud e anv Park an Arvorig. Abaoe tri bloaz ma vez aozet e Logonna ez eus bet etre 15 ha 25 den bep bloaz o kemer perzh en abadenn d'an 11 a viz Du. Deskarded o tont eus ar c'humunioù tro-war-dro ez int peurvuiañ. Petra 'ro c'hoant dezho da zont en-dro ? Ezhomm o deus da lakaat anat ez eont war-raok. A bep seurt liveoù deskarded a zo ha 5 lodenn a zo e testenn ar skrivadenn o kregiñ eus aes da ziaes. Un toullad brav diouto a gendalc'h betek penn an destenn.

Ouzhpenn 10 vloaz zo e teue kalzik a yaouankizoù ambrouget gant o zud. Hiziv e weler kentoc'h tud war an oad hag un nebeud tud yaouank oc'h ambroug o zud.

Abaoe tri bloaz e vez kinniget d'ur skipailh (skolaj, lise, kentelioù noz) sevel testenn ar skrivadeg. E 2018 eo bet savet gant liseidi 2^{vet} klas hentenn nevez-digoret Lise ar Groaz Ruz e Brest. Klask a reomp adal bremañ ur skipailh all evit 2019.

Ditour : 02 98 81 16 51

sylvie.vigouroux@pnr-armorique.fr

Trugarez da Sylvie Vigouroux evit an notenn

EUROPA LITERATURKREIS KAPFENBERG

E Aostria emañ ar gevredigezh-mañ a bled gant lennegezh. Ur gelaouenn sevenadurel a embann ur wech ar bloaz *Reibeisen*.

Aozañ a ra lennadennoù foran ha digor, kinnig levrioù ha devezhioù skrivañ. Ur wech ar bloaz ez eus ur genstrivadeg european testennoù e yezhoù “rannvro”. E miz Du 2017 he doa Mai Ewen kemeret perzh. Evit ar rumm « Frankreich im Reibensen- Literatur-Lyrik und Prosa » eo ur barzh eus Bro-Okitania en doa tapet ar priz kentañ. Da eil 'oa en em gavet Mai Ewen gant ur barzhoneg *Hent ar run* ha 10 haiku. Embannet 'oa bet an testennoù priziet en o c'helaouenn.

Gourc'hemmennoù d'hor c'henvroadez.

FAÑCH HAG AN DILDENN _____

Nag a reuz, nag a stourm evit enskrivañ anv-bihan ur paotrig e marilh ar ganedigezhioù !

Laouen 'oa tud Fañch Bernard goude diviz Lez Galv Roazhon d'an 19 a viz Du 2018. Seitek miz goude ganedigezh o mab o deus kerent ar bugelig eus Rospordenn ranket gortoz – ha stourm dreist-holl – evit ma vefe anzavet ha degemeret anv ho mab evel m'eo dleet. Harpet int bet a-feson gant *Skoazell Vreizh* hag o alvokad en deus graet labour vat... Met ar Stad c'hall zo pennek ivez ha setu Lez galv Roazhon o c'houlenn “terriñ” an diviz hag adwelet an afer. Un dildenn o lakaat ar Stad c'hall en arvar ?

TREUZKAS AR YEZH ER FAMILHOÙ _____

Dalc'het 'oa bet en Oriant, d'ar 24 ha 25 a viz Du, ur c'hollok etrebroadel anvet « Brezhoneg, yezhoù minorelaet : dazont ha treuzkas er familhoù ». Aozet 'oa gant Kuzul Sevenadurel Breizh. Goude an digoradur ofisiel kaset gant Bernez Rouz, prezidant KSB ha Loig Chesnay-Girard, prezidant Rannvro Breizh 'oa tro Herve Bihan hag Immaculada Fabregas, o-daou kelenner Skolioù-meur Roazhon ha Kreisteiz Breizh da zisplegañ doare mont en-dro an

daou zevezh studi. Ar berzhidi, niverus er sal, o doa gellet selaou ha heuliañ danvezioù fonnus ha dedennus. Prezegennoù 'oa bet distaget gant :

- Emili Boix Fuster, sokioyezhoniour e Skol-veur Barcelona, Katalunia : « Kudennoù ur yezh minorelaet a vent etre : skouer ar c'hatalaneg ».

- Jonathan Morris, mestr-prezeger, Skol-veur Kerdiz, Kembre : « Levezon ar faktorioù sokial ha psikosokial e treuzkas ar c'hembraeg etre ar rummadoù ».

- Cassandra Smith-Christmas, enklaskerez e Skol-veur NUI Gaillimh (Galway), Iwerzhon : « Ar gouezeleg e Bro-Skos hag en Iwerzhon : peseurt efed gant ar politikerezhioù yezh broadel war ar graoñell lec'hel ».

- Tadhg Ó hÍfearnáin, kelenner e Skol-veur NUI Gaillimh, Iwerzhon : « Politikerezh yezh ar Gaeltacht evit an treuzkas etre rummadoù, pleustroù hag ideologiezhioù ar familhoù gouezelek ».

- James Costa, mestr-prezegenner e Skol-veur Sorbonne, Pariz, Bro-C'hall : « Ha gallout a reer dougen d'an treuzkas er familhoù ? ».

- Bernadette O'Rourke, kelennerez e Skol-veur Dùn Èideann (Edinburgh), Skos : « Treuzkas ar yezhoù familh gant ar yezherien nevez : taolioù intrudu lec'hel e takadoù kêrel Galiza ».

- Katell Chantreau, danvez doktorez, Skol-veur Roazhon 2, Breizh : « Produiñ roadennoù evit studiañ treuzkas ar brezhoneg er familhoù ».

- Stéphanie Le Pelleter, danvez doktorez, Skol-veur Roazhon 2, Breizh : « Lec'h ar magourioù brezhonek en argerzh treuzkas er familhoù ».

- Stefan Moal, mestr-prezegenner, Skol-veur Roazhon 2, Breizh : « Postvernacular, Really ? Penaos lakaat ar brezhoneg da vezañ adkomzet er XXI^{añ} kantved ? ».

D'ar Sadorn ez eus bet div daol-grenn :

- Degouezh ar yezhoù o deus ar statud a yezhoù anavezet ent ofisiel, gant ar re o doa komzet evit Iwerzhon, Skos, Katalunia, Galiza ha Kembre.

- Degouezh ar brezhoneg, ar pezh zo ret er gevredigezh evit ma vo treuzkaset ar yezh er familhoù : e kalon ar familhoù hag o endro, gant izili eus ar c'hevredigezhioù da heul : *Divskouarn, Babigoù Breizh, Diwan, Stumdi, Emglev Bro An Oriant*, KEAV (*Kamp Etrekeltiek ar Vrezhonegerien*).

Klozet 'oa bet an daou zevezh gant Lena Louarn e karg eus yezhoù Breizh e Kuzul Rannvro Breizh ha Herve Bihan, e anv an div Skol-veur o doa aozet ha labourer war ar c'hollok-mañ, gouestlet d'ar yezhoù minorelaet hag en arvar bras evit ul lod anezho.

Daou zevezh eskemm ha preder, talvoudus. Gortoz a reomp embannadur danvez ha labour ar c'hollok e 2019. Hirie peseurt hentoù hag hentennoù pleustrek ha festis kemer ha kas war-raok evit reiñ buhez hag adsevel hon yezh ? Aze emañ an dalc'h.

**UR C'HENDIVIZ DIWAR-BENN AL LENNEGEZH : SKRIDOÙ MOD KOZH
PE PREDERIADENNOÙ A C'HIZ NEVEZ ? _____**

Un nebeud bloavezhioù zo ez eus bet savet ur strollad skolveuridi, c'hoant ganto toullañ hentoù nevez e studi lennegezhioù ar pobloù bihanniver. En em vodet omp ur wech bennak e Bourdel, e Tolosa pe e Roazhon ha klasket hon eus sellout ouzh stad ar c'hlaskerezh hag un daoulagad nevez en hor penn. Maread labour a zo bet graet, anat eo. E Breizh ez eo aet al lennegezh vrezhonek a-vremañ da zanvez studi hiviziken ha meuleudi a zo da reiñ d'ar re o deus difraostet an dachenn en hor raok : Per Denez, Yann-Ber Piriou...

Labour ha danvez preder a zo c'hoazh avat ha kavout a ra deomp eo poent mont pelloc'h ganti.

A-gozh e kustum Breizhiz kenlabourat gant Katalaniz, Kembreiz, Korsikiz, Euskariz, Iwerzhoniz, Okitaniz... Aozet 'z eus bet kendivizoù, embannet ez eus bet levrioù, tezennoù... Dizesk a-walc'h e chom an eil re war lennegezhioù ar re all c'hoazh avat.

Al lod skolveuridi a chom gant o feuriñ dezho o-unan ha fae war al lennegezhioù all. Al lod all a chom paret o daoulagad war ar Gêr vras ha barn a reont o lennegezh diouzh stumm, danvez, istor al lennegezhioù brudetañ. Studial hol lennegezh, evel pa ne vije tra d'ober war-bouez bamiñ dirak ar rivin hag an dismantrou. Ar bed... evel pa rankje al lennegezh vrezhonek bevañ-bevaik e-skeud tour bras ar galleg.

Pase poent reneveziñ hor preder ha n'eo ket delc'her yud d'ar c'hozh kredennoù. D'ar 14 ha d'ar 15 a viz Meurzh 2019 e vezo aozet ur c'hendiviz etrebroadel diwar-benn al lennegezh e Skolveur Roazhon 2 eta.

Klasket e vezo lenn – priziañ emezit-hu ? – hor skridoù diouzh ar re savet e yezhoù bihanniver all. Anv a vezo eus lennegezhioù Akadia, Breizh, Euskadi, Korsika, Okitania, eus al lennegezh iwerzhonek, kembraek, wolofek... Klasket e vezo gwelout stumm hol lennegezhioù diouzh ar gwall stuzioù m'emañ hor yezhoù : diouzh an niver a gomzerien, diaesterioù ar skrivagnerien, diaezamantoù an embann, kudennoù ar skridvarnerezh... ha pelloc'h ?

Ouzhpenn skolveuridi a vezo klevet er c'hendiviz-se evel-just. Dont a raio skrivagnerien, embannerien, skridvarnerien, blogerien ha... lennerien.

Danvez preder a zo ha doareoù prederiañ nevez a rankomp kaout.

Deuit-holl da Roazhon d'ar 14 ha d'ar 15 a viz Meurzh 2019 evit toullañ Hentoù nevez al lennegezh asambles ganeomp.

Ur c'hendiviz aozet gant Kevrenn ar brezhoneg hag ar c'heltieg gant Kreizenn an enklaskoù breizhek ha keltieg e Roazhon.

Erwan Hupel

Al Liamm - Tír na nÓg

(AD)KOU MANANT

☐ (Ad) Koumanantiñ a ran da **AL LIAMM** evit ur bloaz

☐	Breizh ha Bro-C'hall	(35 €)	 €
☐	Studier, Dilabour (<i>testeni da gas</i>)	(19 €)	 €
☐	Niverel	(15 €)	 €
☐	Broioù all	(40 €)	 €
☐	Skoazell (<i>testeni tailhoù evit ur prof a-us da 15€</i>)		 €

Sammad = €

☐ Chekenn (*war anv* Al Liamm)

 Treuzgasadenn

 Moneiz

 Lamadenn SEPA (a erlec'h ar RIB)

Anv/nom :

Anv Bihan/prénom :

Chomlec'h/adresse :

Kod-post/*CP* :

--	--	--	--	--

 Kêr/*ville* :

Bro/*pays* :

Postel :@.....

Treuzgasadenn

RIB Boutin AL LIAMM - TIR NA NOG

Bank	Dorikell	Kont	Alc'hwez	Lec'h
15589	22805	03621372040	03	CCM LANNUON

IBAN Etrebroadel :FR76 1558 9228 0503 6213 7204 003 **BIC: CMBRFR2BARK**

URZH LEMEL SEPA

En signant ce formulaire de mandat, vous autorisez Al Liamm à envoyer des instructions à votre banque pour débiter votre compte, et votre banque à débiter votre compte conformément aux instructions de Al Liamm. Vous bénéficiez du droit d’être remboursé par votre banque selon les conditions décrites dans la convention que vous avez passée avec elle.

Une demande de remboursement doit être présentée : dans les 8 semaines suivant la date de débit de votre compte pour un prélèvement autorisé ; sans tarder et au plus tard dans les 13 mois en cas de prélèvement non autorisé

En ur sinañ an urzh da heul e roit aotre da Al Liamm da gas kemennadurioù d'ho ti-bank evit dleekaot ho kont hag aotre d'ho ti-bank da lemel arc'hant hervez kemennadurioù Al Liamm.

Gwir ho peus da vezañ restaolet gant ho ti-bank hervez an divizoù bet lakaet er c'henemglev ho peus sinet gantañ. Gallout a rit goulenn bezañ restaolet : dindan 8 sizhunvezh goude lamadenn an arc'hant evit ul lamadenn aotreet ; ar buanañ ar gwellañ ha dindan 13 mizvezh evit ul lamadenn ne oa ket aotreet.

Anvadur ar gont da zleekaat/*Déclaration du compte à débiter*

IBAN

BIC

Doare paeañ/type de paiement :

☐ Bloaziek/*annuel* ☐ Unel/*unique*

Graet e/à

D'ar/le

Kredour

Any : Al Liamm

ICS: FR18ZZZ459175

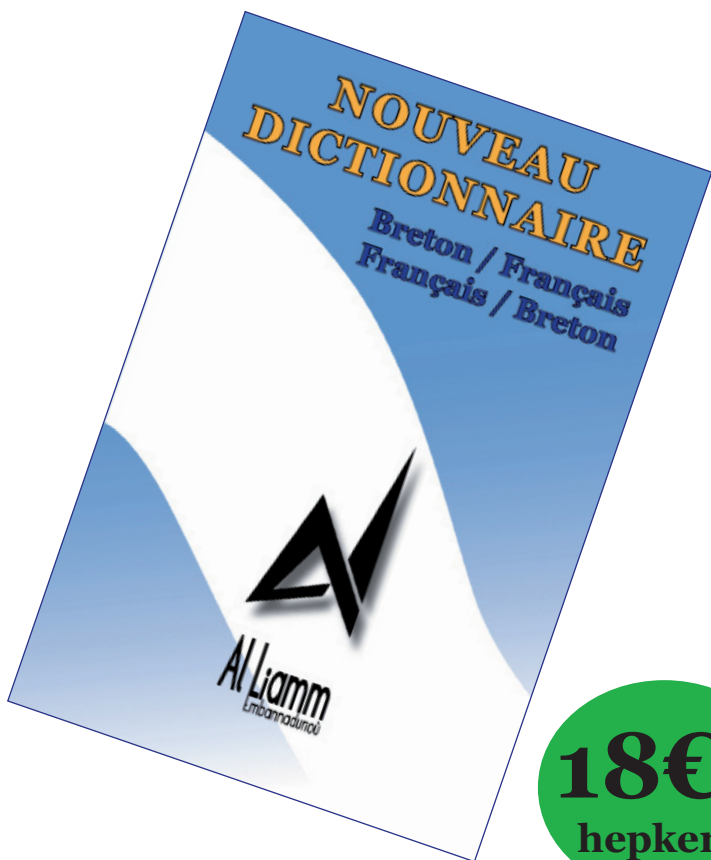
Chomlec'h : Tachenn Volta2 - 1 straed Ampère
22300 LANNUON

Sinadur/*signature* :

☐ En ur groaziañ ar garrezenn-mañ e nac’han resevout dre bostel pe lizher kemennadennoù
Al Liamm ha Kuzul ar Brezhoneg

Geriadur nevez AL LIAMM

Adwelet, brasaet, nevesaet,
ouzhpenn 62 000 ger,
1 518 pajenn, 15x11,5cm

18€*
hepken !

DEUET ER-MAEZ !!!

* 7,50€ mizoù-kas

Keleier eus Breizh hag ar bed, embannet bep eil
miz gant Skol an Emsav...

Bremañ

Koumanantit buan !

39€ / bloaz - Estren : 49€ - Skoazell : 50€

8 trolec'h Sant Albin - 35000 Roazhon

Pellg. 02.99.38.75.83

www.skolanemsav.bzh

ROC'H DIWAN : font-debarzhadur Diwan.

**Degemerout a ra ho legadennoù ha roadennoù
evit raktresañ dazont Diwan.**

Roc'h Diwan, Z.A. Sant-Ernel, BP 147, 29411 Landerne Cedex. Pg 02 98 21 33 69
postel : diwan.breizh@wanadoo.fr

Bep tri miz lennit

Al Lanv

Liesdoare : politikerezh etrevroadel,
stourmadoù ar vro, sevenadur

Koumanant : 30€ / bloaz - Skoazell : 40€
59 hent Kerdronioù Vihan - 29000 Kemper

Deskit brezhoneg pe gembraeg dre lizher !

Skol Ober

Tachenn Volta 2 - 1 straed Ampère - 22300 Lannuon

Pellg. 02.96.48.03.00

WWW.SKOLOBER.COM

- Barzhonegoù **Louzeier hud, louzoù ma zud,**
gant Y. GUILLAMOT
Peñse, gant P. TABUTEAU
Enez vihan, gant F. AR MORVRAN
- Danevelloù **Merry Christmas Annaig !,** gant D. SIBERIL
Ur sac'hig te, gant G. BRIAND
Begad avel ebet, gant M. EWEN
Angélique Taleg hag ar blenier bus,
gant J. PENNEG
- Marvailh **Al labous e bigos aour,** gant L. KAMPION
- Skrivagnerien **Fañch Peru, Plijout a ra din kontañ**
darvoudoù, gant AL LIAMM & BREZHOWEB
- Istor sokial ar brezhoneg
1914-1918 : e brezhoneg... pa garont !,
gant E. HUPEL
- Studiadenn **Limerick,** gant M. BOUËSSEL DU BOURG
- Heklev Sevenadurel **A-dreuz lenn**
Petra nevez ?
Notennoù

Evit koumanantiñ skrivit da :

Al Liamm
Tachenn Volta 2
1 straed Ampère
22300 LANNUON

Pgz 02.96.48.03.00

Postel : sekretourva@alliamm.bzh

Koumanant bloaz, Breizh ha Bro-C'hall..... 35€

Koumanant bloaz, Broioù all..... 40€

Koumanant bloaz, Studierien, tud dilabour 19€

Koumanant bloaz, Niverel..... 15€

Ti-moullañ
Ouestélio - BREST

I.S.S.N.
0024-1733 (paper)
2268-5278 (niverel)

7€